

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO
SOCIALINIO DARBO KATEDRA**

**EDITA GEDMINAITĖ
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĚSTINĖS
STUDIJOS**

**TARPINSTITUCINIS BENDRADARBIAVIMAS SPRENDŽIANT
GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ PROBLEMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *Prof. dr. Valdonė Indrašienė*

Vilnius, 2012

Turinys

ĮVADAS	3
I. SOCIALINIO DARBO YPATUMAI VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE	5
1.1 Vaiko globa ir rūpyba: teisinis reglamentavimas.....	5
1.2 Vaiko globa ir rūpyba kaip mokslinė problema.....	9
1.3 Vaikų globos namų ugdytinių problemų aptartis.....	12
1.4 Pagalba globotiniams, sprendžiant jiems iškilusias problemas vaikų globos namuose.....	17
1.5 Socialinio darbuotojo vaidmuo, sprendžiant globotinių problemas	21
II. BENDRADARBIAVIMO, SPRENDŽIANT GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ PROBLEMAS, PRIELAIDOS	25
2.1 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas	25
2.2 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių teorinė analizė	28
2.3 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos vaikų globos namuose	32
III. TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO VAIKŲ GLOBOS INSTITUCIJOJE GALIMYBIŲ TYRIMAS	35
3.1 Tyrimo organizavimas	35
3.2 Tyrimo rezultatų analizė	36
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	66
SUMMARY	67
PRIEDAI	68

ĮVADAS

Vaiko globa tampa aktuali sprendžiant paliktų ir apleistų vaikų problemas. Vaikai netekę tėvų globos yra apgyvendinami vaikų globos institucijose, kai nėra galimybės jų globoti šeimoje arba šeimynoje. Kaip nurodoma Socialiniame pranešime (2010-2011 : 127) vaikai tėvų globos netenka dėl įvairių priežasčių. Didžioji dalis vaikų netenka tėvų globos dėl tėvų netinkamo elgesio, nesirūpinimo vaikais, netinkamos vaikų priežiūros bei nesugebėjimo savo vaikams sukurti saugios aplinkos. Šie vaikai dėl netinkamos priežiūros, auklėjimo ir turintys neigiamos patirties į globos namus ateina jau turėdami problemų. Mokslininkai (Liobikienė, Ivanauskienė 2010, Gudonis, Butkutė, Samošonok 2008) pažymi, kad į globos namus patenkantys vaikai pasižymi sudėtingu elgesiu, sąlygotu jų patirties biologinėse šeimose. Šie vaikai pasižymi didesnėmis bendravimo, sutarimo su kitais žmonėmis problemomis, jiems būdingas delinkventinis elgesys, smulkūs nusizengimai, konfliktiškas elgesys su aplinkiniais taip pat turi mokymosi sunkumų. Šioms problemoms spręsti neužtenka vieno profesionalo – socialinio darbuotojo kompetencijos ir pastangų. Vadinas, vaikams teikiama pagalba turi būti kompleksinė, vienijanti globos namų bendruomenę, įvairių specialistų bei socialinių partnerių pastangas, sutelktas į bendros pagalbos vaikui (strategijos) įgyvendinimą.

Mokslininkai (Kučinskas, Kučinskienė 2000, Bagdonas 1994, ir kt.) pažymi, kad vaikų pedagoginėms, socialinėms ir psichologinėms problemoms spręsti reikalinga kompleksinė pagalba ir darbas turi vykti integruotai. L. Žalimienės (2007) teigimu, komandinis darbas yra būtinas teikiant socialinės globos paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams dėl vaikų problemų kompleksškumo ir sudėtingumo. Vienas specialistas nėra pajėgus išspręsti vaiko problemų, būtina įvairių specialistų personalo koordinuota ir vienas kitą papildanti veikla. Bendradarbiaudami komandos nariai papildantys vienas kitą savo žiniomis ir įgūdžiais gali pasiekti užsibrėžtų tikslų, suteikti vaikui kokybiškas ir efektyvias paslaugas. Pagalba vaikui organizuojama kuriam bendradarbiavimo tinklus į kuriuos jungiasi institucijos specialistai ir yra įtraukiamos kitos institucijos, kurios papildoma institucinio lygmens komanda.

Pažymėtina, kad veiksmingą pagalbos organizavimą užtikrina bendras įvairių specialistų, pedagogų bei globotinių tėvų darbas, kuris reikalauja atitinkamų žinių, gebėjimų ir informacijos.

Bendradarbiavimo organizacijoje prielaidas ir galimybes tyrinėja mokslininkai J. Beniušienė (2005), J. Vveinhardt (2005), G. Merkys (2005), M. Dromantas (2005), L. Žalimienė (2007). Komandinis darbas grindžiamas bendradarbiavimu ir tarpusavio pagalba. Komanda gali pasiekti geresnių rezultatų nei vienas žmogus, o tai įgalina įvairių asmenybių bruožų samplaiką. Komandinis darbas yra būtinas teikiant socialinės globos paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams dėl vaikų problemų kompleksškumo ir sudėtingumo.

Pažymėtina, kad siekiant užtikrinti efektyvią ir kompleksinę pagalbą vaikų pozityviajai socializacijai ypač svarbi yra socialinė partnerystė, tinklinis bendradarbiavimas bei šiais mechanizmais kuriamas socialinis kapitalas, daugiau ar mažiau sietinas su visuomene, bendruomenių ir grupių sutelktumu (Kvieskienė 2008 : 12). Tarpinstitucinio bendradarbiavimo reiškinį tyrinėjo G. Kvieskienė, V. Indrašienė (2008), E. Vosylienė (2009), O. Merfeldaitė, A. Railienė (2007) ir kt.

G. Kvieskienei ir V. Indrašienei (2008) nagrinėja tarpinstitucinio tinklo kūrimo svarbą ir efektyvumą. O. Merfeldaitė ir A. Railienė (2007) analizuoja tarpinstitucinės prevencinės grupės konstravimo galimybes. Socioedukacinį darbą su vaiku institucijų partnerystės ir bendradarbiavimo aspektu tiria E. Vosylienė (2009).

Šiame darbe nagrinėjamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo organizavimo prielaidos ir galimybės, sprendžiant globos namų auklėtinių problemas. Vaikų gerovę, visavertę jų teisių apsaugą galima užtikrinti kryptingai dirbant su įvairiomis, bendrų tikslų siekiančiomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis.

Tyrimo probleminiai klausimai:

Kaip vyksta specialistų bendradarbiavimas vaikų globos namuose ir kas skatina tarpinstitucinį bendradarbiavimą sprendžiant globotinių problemas? Kas inicijuoja bendradarbiavimą sprendžiant vaikų globos namų auklėtinių problemas? Kokios yra teisinės ir teorinės tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos?

Darbo tikslas yra aptarti tarpinstitucinio bendradarbiavimo, sprendžiant globos namuose gyvenančių vaikų problemas, prielaidas ir galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išnagrinėti socialinio darbo vaikų globos namuose organizavimą.
2. Atskleisti specialistų bendradarbiavimo, sprendžiant auklėtinių problemas, prielaidas ir galimybes globos institucijoje.
3. Ištirti tarpinstitucinio bendradarbiavimo, sprendžiant vaikų problemas globos namuose, raišką.

Tyrimo objektas - tarpinstitucinis bendradarbiavimas sprendžiant vaikų globos namų auklėtinių problemas.

Tyrimo metodika:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Interviu su vaikų globos namų darbuotojais.

I. SOCIALINIO DARBO YPATUMAI VAIKŲ GLOBOS NAMUOSE

Globojamas (rūpinamas) vaikas – tai vaikas, kuriam pagal egzistuojančius įstatymus nustatyta globa (rūpinimasis) ir nustatyta suaugusiųjų atsakomybė už šį procesą, iki jam sukaks 18 metų arba įstatymo numatyta tvarka ilgiau. Vaiko globa (rūpyba) – tai likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam ar juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių bei teisiųjų interesų gynimas ir atstovavimas jiems¹. Valstybės išlaikomose institucijose (vaikų globos namuose) šiais vaikais rūpinasi socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai ir kiti vaiko gerovės profesionalai. Svarbu aptarti, specialistų dirbančių vaikų globos namuose funkcijas ir socialinio darbo metodus, kurie taikomi dirbant su vaikais ir jaunimu.

1.1 Vaiko globa ir rūpyba: teisinis reglamentavimas

Vaiko teisių konvencijoje (1989) yra įtvirtinta principinė nuostata, kad nė vienas vaikas negali būti paliktas be globos ir priežiūros. Lietuva, ratifikavusi JTO Vaiko teisių konvenciją (1995), įsipareigojo užtikrinti visapusišką paramą vaikui, dėl įvairių socialinių, ekonominių, moralinių priežasčių netekusiam tėvų globos. Tuo būdu, vaiko globa tapo viena iš aktualiausių Lietuvos socialinės apsaugos sistemos sričių (Kvieskienė, Pabendinskienė 2002 : 54).

Vaiko globos sistemos Lietuvoje formavimui lemiamą reikšmę turėjo Lietuvos Respublikos Vaiko globos įstatymas (1998), kuriame buvo suformuluoti vaiko globos teoriniai pagrindai (Kvieskienė, Indrašienė, 2008 : 6). Dokumente buvo apibrėžta vaiko globos sąvokos, tikslai ir uždaviniai, globos steigimo principai, globos rūšys ir formos, globos nustatymo ir pasibaigimo pagrindai.

Kitu teisės aktu – LR Civiliniu kodeksu (2000) – buvo įteisinta rūpybos sąvoka. Dokumente nurodoma, kad vaikams, kurie neturi keturiolikos metų nustatoma globa, o rūpyba nustatoma vaikams, sulaukusiems keturiolikos metų. LR Civiliniame kodekse taip pat išskirtos vaiko globos ir rūpybos rūšys: laikinoji globa (rūpyba) ir nuolatinė globa (rūpyba) ir formos: globa (rūpyba) šeimoje, globa (rūpyba) šeimynoje ir globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje.

Remiantis Lietuvos Respublikos Civiliniu kodeksu (2000), vaiko globa (rūpyba) šeimoje – kai vaikas auga natūralioje šeimos aplinkoje, kurioje bendras vaikų skaičius su savais yra ne daugiau kaip 5 vaikai. Vaiko globa šeimynoje – tai globa šeimos aplinkoje, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja 6 ir daugiau vaikų, tačiau bendras vaikų skaičius, kartu su savais, neturi būti didesnis kaip

¹ LR Vyriausybės nutarimas Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217161&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011-11-23].

12 vaikų. Vaiko globa vaikų globos institucijoje – kai vaiką globoja valstybinės ar nevyriausybinės institucijos, kai nėra galimybių globoti vaiką šeimynoje.

Likusiam be tėvų globos vaikui skiriama laikinoji globa (rūpyba) arba nuolatinė globa (rūpyba). Vaiko globą (rūpybą) savivaldybėje organizuoja Vaiko teisių apsaugos tarnyba, kuri ieško ir parenka vaiko globėją (rūpintoją) pirmenybę teikdama vaiko globai (rūpybai) šeimoje arba šeimynoje. O tik vėliau steigia globą institucijoje.

LR Civiliniame kodekse (2000), kuriame integruotas Vaiko globos įstatymas, nurodomos vaiko globos (rūpybos) rūšys:

- laikinoji globa (rūpyba);
- nuolatinė globa (rūpyba).

Skiriamos vaiko globos formos yra :

- globa (rūpyba) šeimoje;
- globa (rūpyba) šeimynoje;
- globa (rūpyba) vaikų globos institucijoje.

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) – laikinai be tėvų globos likusio vaiko priežiūra, auklėjimas, jo teisių ir teisėtų interesų atstovavimas bei gynimas šeimoje, šeimynoje ar institucijoje. Vaiko laikinosios globos (rūpybos) tikslas – grąžinti vaiką į šeimą.

Vaiko laikinoji globa (rūpyba) nustatoma, kai vaiko:

- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų yra dingę ir jų ieškoma (kol teismas tėvus pripažins nežinia kur esančiais arba paskelbs mirusiais);
- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali rūpintis vaiku dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi ir saugumui.

Nuolatinė globa (rūpyba) nustatoma be tėvų globos likusiems vaikams, kurie esamomis sąlygomis negali grįžti į savo šeimą, ir jų priežiūra, auklėjimas, teisių bei teisėtų interesų atstovavimas ir gynimas pavedamas kitai šeimai, šeimynai ar vaikų globos (rūpybos) institucijai.

Vaiko nuolatinė globa (rūpyba) nustatoma, kai vaiko:

- abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra mirę;
- abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais;
- vaikas įstatymų nustatyta tvarka atskirtas nuo tėvų;
- tėvystės ar artimos giminystės ryšiai nuo vaiko radimo dienos nenustatyti per tris mėnesius;

- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais.

Vaiko globa (rūpyba) šeimoje – ne daugiau kaip penkių vaikų globa (bendras vaikų skaičius šeimoje su savais vaikais – ne daugiau kaip penki vaikai) natūralioje šeimos aplinkoje. Bendras vaikų skaičius gali būti didesnis, kai neišskiriami broliai ir seserys. Skiriant vaiko globėją, pirmumas teikiamas vaiko artimiesiems giminaičiams, jeigu šie turi tinkamas buities sąlygas ir nėra asmenys ar asmenų grupė.

Vaiko globa (rūpyba) šeimynoje – globos forma, kai juridinis asmuo (šeimyna) globoja šešis ir daugiau vaikų (bendras vaikų skaičius šeimynoje su savais vaikais – ne daugiau kaip dvylika vaikų) šeimos aplinkoje. Bendras vaikų skaičius gali būti didesnis, kai neišskiriami broliai ir seserys, arba mažesnis, jeigu yra globojamas neįgalus vaikas.

Vaiko globa (rūpyba) valstybinėse ir nevyriausybinėse globos institucijose - likęs be tėvų globos vaikas apgyvendinamas valstybinėje arba nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje, kai nėra galimybės jo globoti šeimoje arba šeimynoje.

Vaiko globos ir rūpybos organizavimui reikšmingi LR Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimu Nr. 1983 (Žin., 2002, Nr. 120 - 5415) patvirtinti Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai. Šis teisės aktas numato, kad Vaiko teisių apsaugos tarnyba įstatymų nustatyta tvarka gina vaiko teises ir teisėtus interesus, organizuoja ir prižiūri likusių be tėvų globos vaikų globą (rūpybą).

Bendruosius likusio be tėvų globos vaiko globos (rūpybos) organizavimo principus, vaiko globėjo (rūpintojo) atranką, pasirengimą, skyrimą, atleidimą ir nušalinimą nuo pareigų, vaiko nuolatinės globos (rūpybos) nustatymą ir pasibaigimą apibrėžia Vaiko globos organizavimo nuostatai, patvirtinti LR Vyriausybės 2002 m. kovo 27d. nutarimu Nr. 405 (Žin., 2002, Nr. 35 - 1275).

Be tėvų globos vaiko laikinosios globos (rūpybos) skubų ir planuotą nustatymą, vaiko laikinosios globos (rūpybos) tėvų prašymu nustatymą, vaiko laikinosios globos (rūpybos) vykdymą, vaiko laikinosios globos (rūpybos) vietos ir vaiko globėjo (rūpintojo) keitimą ir vaiko laikinosios globos (rūpybos) priežiūros tvarką bei vaiko grąžinimą tėvams reglamentuoja Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatai (2002).

Dokumente yra nurodoma, kad likusiu be tėvų globos vaiku laikomas tas, kurio:

- abu tėvai arba turėtas vienintelis iš tėvų yra mirę;
- abu tėvai arba artimieji giminaičiai nežinomi (rastas vaikas);
- turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai yra dingę ir paskelbta jų paieška;
- turėtas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais;
- turimas vienintelis iš tėvų arba abu tėvai nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais;

- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali juo rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ar kitų svarbių priežasčių;
- tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą, ir dėl to kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, ir kuris įstatymų nustatyta tvarka paimtas iš šeimos (kol teismo tvarka vaikas bus atskirtas nuo tėvų);
- tėvams (tėvui ar motinai) įstatymų nustatyta tvarka laikinai ar neterminuotai apribota tėvų (tėvo ar motinos) valdžia.
- nuo kurio radimo dienos per tris mėnesius nenustatyti tėvystės ar artimos giminystės ryšiai;
- kuris įstatymų nustatyta tvarka yra atskirtas nuo tėvų.

Dar vienas dokumentas – Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatai, patvirtinti Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3d. įsakymu Nr. A1 – 68 (Žin., 2005, Nr. 33 - 1079) reglamentuoja vaikų globos namų darbo organizavimą, darbuotojų priėmimą ir atleidimą, vaiko apgyvendinimą, jo laikiną išleidimą ir išvykimą bei globos namų likvidavimą ir pertvarkymą.

Finansinę paramą pasibaigus globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo reglamentuoja LR išmokų vaikams įstatymas² Nr. I – 621 (Žin., 1994, Nr. 89-1706; 2004, Nr. 88 – 3208, Žin., 2012 Nr. I - 621). Taip pat jei buvęs globotinis toliau mokosi bendrojo lavinimo mokykloje, profesinėje mokykloje ar studijuoja aukštojoje mokykloje, jam mokymosi metu, bet neilgiau nei iki 24 metų, mokama 4 BSI (520 litų) dydžio globos (rūpybos) išmoka per mėnesį. Pasibaigus globai (rūpybai), buvę globotiniai (rūpintiniai) iki 25 metų, jei jie nėra išlaikomi valstybės ar savivaldybės finansuojamoje įstaigoje, turi teisę kreiptis dėl vienkartinės išmokos įsikurti. Vienkartinė išmoka 75 BSI (9750 litų) grynaisiais pinigais neišmokama, tačiau gali būti panaudota: būstui pirkti, sumokėti daliai paskolos būstui statyti arba pirkti, būsto nuomai, mokesčiams už būsto komunalines paslaugas, būstui remontuoti, baldams, buitinei, vaizdo ar garso technikai, namų apyvokos reikmenims įsigyti, studijų įmokoms ir neformaliojo švietimo kainai padengti, asmeniniam kompiuteriui, mokymosi priemonėms, žemės sklypui įsigyti ir kt. Šios išmokos panaudojimui įstatyme numatytas konkretus 24 mėnesių terminas.

Socialinių paslaugų, vaikui, kuriam skirta globa (rūpyba) teikimą reglamentuoja Socialinių paslaugų įstatymas (2006). Dokumente nurodoma, kad paramą sudaro socialinė parama pinigais ir socialinės paslaugos. Socialinių paslaugų uždavinys – teikti socialinę pagalbą įvairiomis nepiniginėmis formomis tiems asmenims, kurie patys negali savimi pasirūpinti.

² LR išmokų vaikams įstatymas Nr. I-621 (Žin., 1994, Nr.89-1706; 2004, Nr. 88-3208, Žin., 2012,Nr. I-621). Internetinė prieiga: <<http://www.socmin.lt/index.php?-963039896->> [žiūrėta 2010-04-17].

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodika (2006), reglamentuoja socialinės globos socialinės rizikos vaikui skyrimą, socialinės globos poreikio nustatymą, socialinių paslaugų teikimą socialinių paslaugų įstaigoje. Kai vaikui nustatyta globos rūšis - laikinoji ar nuolatinė globa (rūpyba) ir paskirta konkreti globos forma (šeimoje, šeimynoje ar vaikų globos institucijoje), pradedamos teikti socialinės globos paslaugos. Siekdama užtikrinti globą (rūpybą) jos reikalingiems, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija patvirtino Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programą (2007). Ši programa skirta našlaičių ir vaikų, netekusių tėvų globos, rengimui savarankiškam gyvenimui ir integracijai į visuomenę išėjus iš vaikų globos namų.

Socialinės globos teikimą likusiems be tėvų globos vaikams reglamentuoja ir privalomus socialinės globos įstaigų teikiamos ilgalaikės ir trumpalaikės socialinės globos kokybės reikalavimus nustato Socialinės globos normų aprašas (2007)³. Socialinės globos paslaugų kokybė traktuojama kaip socialinių, sveikatos priežiūros ir kitų paslaugų visuma.

Kitas svarbus dokumentas organizuojant vaiko globą (rūpybą) - Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996)⁴, kuriame reglamentuojamos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos. Šių teisių ir laisvių apsaugos ir gynimo svarbiausios garantijos pagrindinėse vaiko gyvenimo, auklėjimo ir veiklos srityse.

Apibendrinat galima teigti, kad galiojantys norminiai dokumentai laiduoja vaiko globos (rūpybos) ir gerovės užtikrinimą visuomenėje. Dokumentuose pažymima, kad be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą) perima valstybė, kur vaikai apgyvendinami valstybinėje ar nevyriausybiniėje vaikų globos institucijoje.

1.2 Vaiko globa ir rūpyba kaip mokslinė problema

Statistikos duomenys rodo, kad vaikai tėvų globos netenka dėl įvairių priežasčių. Tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų nesirūpina, nesidomi vaiku, jo neprižiūri, netinkamai auklėja, naudoja fizinį ar psichinį smurtą dėl ko kyla pavojus vaiko fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi bei saugumui, todėl vaikas įstatymų nustatyta tvarka yra paimamas iš šeimos. Dėl šios priežasties tėvų globos 2010 m. neteko 1443 vaikai, t. y. 64 procento visų tėvų globos netekusių vaikų (Socialinis pranešimas 2010-2011 : 127). Dar viena priežastis – tėvai arba turimas vienintelis iš tėvų laikinai negali vaiku rūpintis dėl abiejų tėvų ar vieno iš jų ligos, suėmimo, bausmės atlikimo

³ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007m. vasario 20d. įsakymas Nr. A1 – 46 Dėl socialinės globos normų aprašo. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?876673372>> [žiūrėta 2012-02-15].

⁴ LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1996 m. kovo 14 d. Nr. I – 1234. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397> [žiūrėta 2012-02-15].

ar kitų svarbių priežasčių. Kaip nurodoma Socialiniame pranešime (2011), dėl šios priežasties per 2010 metus tėvų globos neteko 411 vaikai, t. y. 19 procento visų tėvų globos netekusių vaikų.

Kitos svarbios priežastys, dėl kurių vaikai neteko tėvų globos 2010 metais, yra šios: tėvų arba vieno iš turėtų tėvų mirtis (7 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų), vaikai įstatymų nustatyta tvarka buvo atskirti nuo tėvų (3 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų) ir vaikai negalėjo gyventi su savo tėvais, nes jiems buvo neterminuotai apribota tėvų valdžia (4 proc. visų tėvų globos netekusių vaikų). Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis vaikų neteko tėvų globos dėl tėvų netinkamo elgesio, nesirūpinimo vaikais, netinkamos vaikų priežiūros bei nesugebėjimo savo vaikams sukurti saugios aplinkos.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis⁵, tendencingai mažėja likusių be tėvų globos likusių vaikų, kuriems per metus nustatoma globa, skaičius: 2008 m. 2691 vaikai, 2009 m. – 2175 vaikai, 2010 m. – 2145 vaikai.

1 lentelė. Vaikai, kuriems nustatyta globa (rūpyba) pagal globos (rūpybos) nustatymo priežastis⁶

	2008	2009	2010
Per metus tėvų globos netekę vaikai, iš viso	2691	2175	2145
iš jų pagal priežastis:			
tėvai nesirūpino, nesidomėjo vaiku, jo neprižiūrėjo, netinkamai auklėjo (2006–2010 m. ir naudojo smurtą)	1612	1395	1443
tėvų valdžios apribojimas	402	127	82
vaikai tapo našlaičiais	202	179	154
vaikas įstatymu nustatyta tvarka atskirtas nuo tėvų	47	78	61
tėvai dingę ir jų ieškoma	24	17	5
tėvai pripažinti neveiksniais	15	11	14
tėvystės ar artimos giminystės ryšiai nuo vaiko radimo dienos nenustatyti per tris mėnesius	1	1	12
tėvai teismo paskelbti mirusiais arba pripažinti nežinia kur esančiais	3	1	1
tėvai laikinai negalėjo rūpintis vaiku (dėl ligos, suėmimo, baudmės atlikimo ir kitų priežasčių)	385	366	411

⁵ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2011_06_Socialine_apsauga.xls> [žiūrėta 2011-11-23].

⁶ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2011_06_Socialine_apsauga.xls> [žiūrėta 2011-11-23].

Pastebėtina, kad kasmet mažėja be tėvų globos likusių vaikų, tačiau pagrindinės priežastys, dėl kurių vaikams nustatoma globa (rūpyba) yra tėvų nesirūpinimas, nesidomėjimas vaiku, jo nepriežiūra bei netinkamas auklėjimas (1 lentelė). Pažymėtina yra tai, kad dėl šių priežasčių 2010 metais tėvų globos neteko 48 vaikais daugiau, nei 2009 m. Taip pat 2010 m. padaugėjo vaikų, kurių tėvai laikinai negalėjo rūpintis vaiku dėl ligos, suėmimo, bausmės atlikimo ir kitų priežasčių - 45 vaikais daugiau, nei 2009 m.

Analizuojant statistinius duomenis nustatyta, kad 2010 m. 12 vaikų nenustatyti tėvystės ar giminystės ryšiai, o 2008 ir 2009 m. po vieną vaiką. Vadinasi šie vaikai buvo palikti „Gyvybės langelyje“, kuris atidarytas 2009 m. pabaigoje. Šios ir kitos vaikų globos nustatymo priežastys rodo, kad stengiantis ištaisyti tėvų padarytą skriaudą, vaikams likusiems be tėvų globos reikalinga sisteminga, pastovi specialistų pagalba.

Vaiko globa (rūpyba) aktuali mokslininkų, analizuojančių vaiko gerovės klausimą tyrimuose. Tyrėjai pažymi, kad besikeičiančios ekonominės, socialinės, politinės visuomeninės sąlygos daro įtaką užtikrinant vaiko gerovę (Kvieskienė, Pabedinskienė 2002), todėl siekiant sudaryti sąlygas vaikams augti šeimoje ir nebūti atskirtiems nuo tėvų steigiant globą, svarbu bendradarbiauti su vaiko šeima, padėti įveikti iškilusias problemas, teikti joms pagalbą, ypač reikėtų remti šeimas auginančias vaikus, sudaryti sąlygas gauti socialines paslaugas.

I. Leliūgienė tyrinėjo vaikų patekimo į institucinę globą priežastis, prie objektyvių priežasčių priskiria abiejų ar vieno iš tėvų netektį, sunkias tėvų ligas, tėvų neveiknumą (2002 : 324). Kitos subjektyvios priežastys, pasak autorės – nepilnamečių nepriežiūra, nesirūpinimas jais, prieš juos panaudojamas smurtas (Leliūgienė 2002 : 324).

Bešeimių vaikų ugdymo globos institucijose ypatumus tyrė R. Braslauskienė (2001), jos tyrimai parodė, kad vaikai augantys vaikų globos institucijoje pasižymi emociniais elgesio sutrikimais, pedagoginių problemų turėjimas turi įtakos asocialaus elgesio formavimuisi.

Mokslininkai (Gudonis, Samošonok, Žukauskienė 2006) nagrinėjo paauglių, gyvenančių vaikų globos institucijose ir pilnose šeimose, elgesio ir emocinių problemų ypatumus. Autoriai pažymi, kad tėvų globą praradusiems paaugliams būdingos stipriau išreikštos elgesio ir emocinės problemos. Jie pasižymi aukštesniu nerimo, socialinio atsiribojimo, dėmesio bei socialinių problemų, agresyvaus ir delinkventinio elgesio lygiu.

L. Žalimienė (2007) aprašė socialinės globos normų vaikams turinio aspektus bei išskyrė kokybiškų socialinių paslaugų teikimą globotiniams svarbą. Kaip teigia mokslininkė, vaiko globa kaip paslauga yra viena iš socialinių paslaugų rūšių ir priskiriama specialioms socialinėms paslaugoms.

Mokslininkus įvairiais aspektais domina globa ir rūpyba institucijoje. G. Kvieskienė (2003) aprašė socializacijos galimybes institucijoje, vaiko artimesnes šeimai auklėjimo ir priežiūros sąlygas.

A. Juodraitis (2004) domėjosi socialinės aplinkos poveikio ypatumais asmenybės adaptacijai. Mokslininkas nustatė, kad globos institucijose marginalinių grupių buvimas komplikuoja vaikų adaptacinio potencialo vystymąsi ir sėkmingos socializacijos perspektyvas.

Globos įstaigoje gyvenančių jaunuolių pasiruošimą savarankiškam gyvenimui tyrinėja D. Snieškienė, K. Bumblauskaitė (2005). Mokslininkės nustatė, kad vaikams augantiems globos institucijoje, nėra sudaryta pakankamai sąlygų, kad vaikai įgytų socialinių ir buitinių gebėjimų, reikalingų funkcionavimui atviroje visuomenėje.

V. Čepukienė, R. Pakrošnis (2008) analizuoja ugdytinių saugumo užtikrinimą vaikų globos namuose. Autorių teigimu, saugumo globos namuose neužtikrinimas yra svarbus veiksnys, leidžiantis prognozuoti globotinių neadaptivaus elgesio pasireiškimą ir siejasi su sunkumais psichologinio – socialinio funkcionavimo srityse, atspindinčiose elgesį (konfliktus su suaugusiais, prisitaikymo sunkumus mokykloje, socialinį nusišalinimą).

Apibendrinant galima teigti, vaiko globa (rūpyba) analizuojama daugelyje vaiko gerovės tyrimų, ypatingą reikšmę skiriant vaikų gyvenančių globos namuose ugdymosi, socializacijos ir adaptacijos sąlygoms. Todėl toliau šiame darbe daugiausiai dėmesio ir bus skirta vaiko globos institucijoje problematikai nagrinėti.

1.3 Vaikų globos namų ugdytinių problemų aptartis

Vaikai netekę tėvų globos yra apgyvendinami vaikų globos institucijose, kai nėra galimybės jų globoti šeimoje arba šeimynoje. Dažniausiai šie vaikai ateina į globos namus stokojantys socialinių įgūdžių, turėdami įgytą neigiamą patirtį iš aplinkos, kurioje vyravo netinkamo elgesio normos, prosocialaus tėvų elgesio pavyzdžio trūkumas, artimų santykių su tėvais stoka, todėl įgytos neigiamos patirties pasekmės matomos dirbant su globotiniais.

Dažnas specialistas, dirbantis vaikų globos namuose, susiduria su vaiku, turinčiu įvairių elgesio problemų, kurios sutrikdo vaiko normalią adaptaciją ir jo psichosocialinį vystymąsi. Šiame skyrelyje bus aptartos dažniausios problemos, kurios išskyla globos namuose gyvenantiems ugdytiniams.

Nustatyta (Liobikienė, Ivanauskienė 2010 : 106), kad į vaikų globos namus patenkantys vaikai pasižymi sudėtingu elgesiu, sąlygotu jų patirties biologinėse šeimose. Kaip pažymi G. Kvieskienė ir V. Indrašienė (2008 : 12) globojami (rūpinami) vaikai paprastai yra socialinės atskirties grupė,

socialinės rizikos vaikai. Pagrindinės to priežastys: nepilna šeima, tėvų alkoholizmas, narkomanija, bedarbystė, skurdas, smurtas prieš vaikus, kriminalinis tėvų (globėjų) elgesys.

Nedarni šeima, netinkamas elgesys su vaiku, socialinis ir pedagoginis apleistumas, prosocialaus elgesio pavyzdžio trūkumas riboja galimybę įgyti svarbiausių socialinio gyvenimo įgūdžių, išmokti elgtis socialiai priimtinais būdais. Be to, fizinė prievarta, smurtas, naudojamas prieš vaiką, turi įtakos netinkamo elgesio modelio įsisavinimui ir perėmimui ir yra tiesiogiai susijęs su vaiko agresyvaus, socialiai nepriimtino elgesio formavimusi (Samošonok 2010 : 29). Taigi vaikai matydami šeimoje neigiamą pavyzdį yra linkę jį perimti iš tėvų. Todėl daugelis vaikų iš nedarnių, asocialių šeimų į globos namus patenka su jau susiformavusiais elgesio sutrikimais. Tyrimai rodo, kad nemaža dalis vaikų augusių nedarniose šeimose yra linkę į delinkventinį elgesį.

Mokslininkų (Gudonis, Butkutė, Samašonok 2008 : 15) atlikti tyrimai rodo, kad globos institucijoje gyvenantys paaugliai pasižymi didesnėmis bendravimo, sutarimo su kitais žmonėmis problemomis, turi sunkumų išlaikant ilgalaikius tarpasmeninius santykius, jiems dažniau būdingas delinkventinis elgesys, smulkūs nusizengimai, konfliktiškas elgesys su aplinkiniais.

R. Braslauskienė (2001) pažymi, kad globos namų auklėtiniai iškilusias problemas dažniausiai sprendžia jėga, nevengia vienas kitą užgauti, įžeisti, labai žiauriai mušti. Muštynės vaikams yra priimtinas problemų sprendimo būdas ir tarpusavio santykiuose jie vadovaujasi principu: aš – tau, tu – man.

Elgesio problemas taip pat pažymi ir kiti mokslininkai. Teigiama, kad vaikų globos namų auklėtiniai neretai stengiasi atkreipti dėmesį ar siekti tikslo jėga, įsitraukti mėgina nekonstruktyviais būdais: demonstratyviu, konfliktišku (Raslavičienė, Zaborskis 2002), agresyviu ar delikventiniu elgesiu (Malinauskienė, Žukauskienė 2007).

Pasak E. Vosylienės (2009), delinkventinio elgesio paaugliai dažnai patiria vidinį konfliktą, kurio priežastis – prieštaravimas tarp siekimo įsitvirtinti ir nesuvokto nepasitikėjimo savo jėgomis. Šie paaugliai dažniausiai pervertina save, kelia sau aukštus tikslus, jiems būdingas nepasitikėjimo savimi jausmas, kurį lemia nuolat patiriamos nesėkmės: nesiseka moksle, prasti santykiai su bendraamžiais, nepalankus suaugusių vertinimas.

Nepaisant sudėtingų gyvenimo sąlygų namuose, išsiskyrimas su tėvais, artima, pažįstama, aplinka, draugais, įprastu gyvenimo būdu vaikams sukelia stresą, išgyvenimus, pasireiškiančius emociniais, kognityviniais elgesio, suvokimo ir bendravimo sutrikimais: negebėjimu valdyti pykčio, manipuliavimu, depresija, ribų ir taisyklių ignoravimu, mokymosi sutrikimais (Liobikienė, Ivanauskienė 2010 : 105).

R. Žukauskienė ir K. Samošonok (2004) pažymi, kad vaikystėje traumuojantys įvykiai, augimo sąlygos, atskyrimas nuo tėvų yra didelė įtaka vaiko socialinių žinių, įgūdžių, kompetencijos trūkumui bei netinkamo elgesio formavimuisi.

Priežasčių, dėl ko pasireiškia vaikų elgesio problemos, yra daug ir įvairių. Išskiriamos šios dažniausios elgesio problemos, būdingos vaikams, netekusiems tėvų globos ir gyvenantiems globos institucijoje:

- Agresyvus, įžūlus elgesys, dažnai pasireiškiantys pykčio priepuoliai, silpna impulsų kontrolė;
- Taisyklių ir nustatytų apribojimų nesilaikymas, prieštaraujantis, negatyvus elgesys;
- Mokyklos nelankymas, pamokų praleidinėjimas, žema mokymosi motyvacija;
- Dėmesio koncentracijos ir susikaupimo sunkumai;
- Konfliktiški santykiai su bendraamžiais, nesugebėjimas užmegzti pozityvių ryšių su kitais žmonėmis;
- Piktnaudžiavimas alkoholiu, narkotinėmis medžiagomis;
- Autodestrukcinis elgesys ir save žalojantis elgesys;
- Polinkis vogti, įsitraukti į nusikalstamą veiklą ir kt. (Globos institucijoje gyvenantys vaikai, turintys elgesio problemų 2006).

Nustatyta, kad tam tikrą elgesio ir socializacijos sunkumų atsiradimą sąlygoja biologiniai, socialiniai ir asmeninių faktorių derinys.

Biologinės priežastys, tai yra įvairūs organiniai ir neurologiniai patologiniai pakitimai, prenatalinės raidos sutrikimai, gimdymo traumos, infekcijos. Vaikai iš socialinės rizikos šeimų dažnai turi labai nepalankias sąlygas vystymuisi: motinos dar nėštumo metu vartojo alkoholį ir narkotikus, gimus kūdikiui dažnai stokodavo kompetencijos patenkinti jo maisto, higienos, saugumo ir kitus poreikius. Vaikas gali augti neprižiūrėtas, tuomet sulėtėja jo fizinė raida, smegenų veiklos vystymasis. Ateityje vaikui gali būti sunkiau koncentruoti dėmesį, jis gali turėti įvairių mokymosi sunkumų ir pan.

Socialiniai faktoriai yra labai svarbūs vaikų, augusių socialinės rizikos šeimose, netekusių tėvų globos, elgesio problemų išsivystymui. Vaikai mokosi stebėdami aplinką ir perimdami matomus elgesio modelius. Priklausomai nuo aplinkos, kurioje auga vaikas, formuojasi jo vertybių skalė. Matydamas, kaip elgiasi tėvai, taip elgiasi ir pats vaikas. Kitas svarbus dalykas yra tai, jog palankiam vaiko psichologiniam ir socialiniam vystymuisi yra svarbūs ankstyvieji vaiko ir tėvų santykiai, tai, kaip tinkamai tėvai atsiliepia į vaiko siunčiamus signalus, kiek patenkina jo poreikius, kiek pozityviai sąveikauja su juo. Paprastai į globos institucijas patenka vaikai iš socialinės rizikos šeimų, kurios stokoja tinkamos vaikų priežiūros ir augimo kompetencijos, kartais jie nesugeba patenkinti pagrindinių vaiko poreikių. Patiriama nepriežiūra ar prievarta sąlygoja rimtų emocijų ir elgesio problemų atsiradimą.

Kai kurie vaikai iš prigimties pasižymi didesniu aktyvumu, silpnesne impulsų kontrole, mažesniu atsparumu stresinėms situacijoms. Tačiau tinkamai auklėjant, struktūruojant vaikų elgesį

ir ugdant socialinius įgūdžius, rimtesnių elgesio sunkumų neatsiranda. Be to, yra stipresnio psichikos atsparumo vaikai, kurie išmoksta atsispirti neigiamiems aplinkos faktoriams ir sugeba pozityviai įsitvirtinti visuomenėje (Globos institucijose gyvenantys vaikai, turintys elgesio problemų 2006 : 7).

Pasak psichiatro Rudolfo Dreikurso (*pagl. Breidokiene, Ignotavičienė 2006*), netinkamas vaiko elgesys yra tikslingas. Jis nurodė šiuos pagrindinius netinkamo elgesio tikslus: dėmesys, jėga, kerštas, pasyvumas ir neadekvatumas. Šie tikslai išsamiai aptarti Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijose (2007).

Viena iš dažniausiai pasitaikančių netinkamo elgesio priežasčių – dėmesio stoka. Kiekvienas vaikas siekia suaugusiųjų dėmesio sau, tačiau kai kurie vaikai nuolatos reikalauja papildomo dėmesio, jie yra triukšmingi, nenuilstantys, mėgsta būti dėmesio centre, stengiasi „pasirodyti“. Siekdami šio tikslo, gali pradėti erzinti kitus vaikus ar suaugusiuosius. Šiems vaikams geriau jau sulaukti neigiamo dėmesio nei iš viso jokio. Todėl dirbant su šiais vaikais, labiau vertinga dažnai pastebėti jų pozityvų elgesį, pagirti juos, kai jie nereikalauja sau dėmesio ir elgiasi tinkamai, o jų nuolatinius bandymus atkreipti į save dėmesį ignoruoti.

Kita dažnai pasitaikanti netinkamo elgesio priežastis – jėgos naudojimas. Kai kurie vaikai jaučiasi svarbūs ir priklausantys kolektyvui tik tada, kai yra agresyvūs, kai prieštarauja autoritetams, pažeidinėja nustatytas taisykles, nevykdo paliepiamų, demonstruoja savo jėgą. Šie vaikai yra užsispyrę, meluoja ir priešinasi, todėl suaugusieji dažnai jaučiasi pikti ir išprovokuoti. Siekiant įveikti šių vaikų nepaklusnumą, kartais kyla pagunda panaudoti fizinę jėgą, tačiau fizinės bausmės sustabdo vaikus labai neilgam. Labiau vertinga strategija dirbant su jėgą demonstruojančiais vaikais ar paaugliais yra pasitraukti iš jų provokuojamo konflikto. Svarbu neprarasti emocinės pusiausvyros, kontroliuoti savo elgesį ir būti tvirtiems.

Dar viena netinkamo elgesio priežastis – kerštas. Vaikai skaudindami kitus, patys jaučiasi kažkada įskaudinti ir taip siekia atkeršyti. Kai šioms vaikams leidžiama atkeršyti, susiformuoja ydingas santykių formavimosi ratas, kada vaikas gali palaikyti santykius su kitais tik įsižeisdamas ir įžeisdamas kitus. Jeigu vaikas kerštuoja, reikėtų vengti atsimokėti jam tuo pačiu. Kur kas geresnė strategija užmegzti su šiais vaikais palaikančius, pasitikėjimu grįstus santykius ir taip skatinti jo pasitikėjimą savimi. Taip pat svarbu pagirti šiuos vaikus, padrąsinti ir priimti juos tokius, kokie jie yra ir mokyti vaikus reikšti savo jausmus tinkamu būdu.

Pasyvumas ir neadekvatumas – kita netinkamo elgesio priežastis. Tie vaikai, kurie jaučiasi nevykėliai ir nepilnaverčiai, mano, jog neatitinka ir negali pateisinti savo ir suaugusiųjų lūkesčių. Jausdamiesi bejėgiai ir nevykėliai, jie nieko nedaro. Norėdami kompensuoti savo neadekvatumo jausmą, jie pasirenka vengimo strategiją, kuri gali pateisinti jų neadekvatumą: „Man nepavyks gerai sutvarkyti kambario“, „Aš esu niekam tikęs žaidėjas ar padėjėjas“ ir pan. tokios replikos iš

suaugusiųjų pusės, kaip „Ar negalėtum labiau pasistengti“ dar labiau sustiprina jų vengiantį elgesį. Šie vaikai patys tampa brutalūs, pradeda priekabiauti prie kitų vaikų siekdami, jog ir kiti pajustų baimę ir neadekvatumą, todėl dirbant su šiais vaikais vertėtų vengti kritikos ir paskatinti bent menkiausią jų pažangą. Svarbu atkurti jų pasitikėjimą savimi ir pagirti juos už net labai nedidelę sėkmę. Galima skirti jiems lengvesnes užduotis, palaipsniui jas sunkinti ir skatinti pasitikėjimą savo jėgomis.

Tyrimu (Indrašienė, Griepėdienė 2008) nustatyta, kad mokiniams iš globos namų reikalinga papildoma pagalba, nes jie dažnai nesupranta mokytojo aiškinimo, nesugeba atlikti užduočių, nemoka mokytis, greitai pervargsta, neįstengia susikaupti.

Kaip teigia S. Ignatavičienė, R. Breidokienė (2006), globos institucijoje gyvenančių vaikų žema motyvacija mokymuisi ir dažnas pamokų praleidinėjimas yra kompleksinė problema, kurioje susipina daugybė veiksnių. Visų pirma tėvų globos netekę vaikai dažnai yra patyrę pedagoginį aplaidumą, vaikystėje jie nebuvo pakankamai skatinami ugdyti įvairius gebėjimus, todėl mokykloje jie dažnai susiduria su mokymosi sunkumais, labai trūksta žinių, kas sąlygoja žemą pažangumą.

Nemažą įtaką mokymosi procesui turi ir besimokančiojo amžius, sveikatos būklė, fizinė ir psichinė branda, nuostatos į mokymąsi, mokymosi krūvis, pobūdis ir aplinka, todėl vaikams, patiriantiems mokymosi nesėkmes būtina pedagoginė - psichologinė pagalba, gerinanti jo socialinę adaptaciją, skatinanti mokymosi motyvaciją (Gudžinskienė 2000).

Taip pat, vaikams, netekusiems tėvų globos ir gyvenantiems globos namuose, būdingi silpni akademiniai laimėjimai, jie blogiau atlieka darbus, mažai domisi aplinka, pasižymi žinių stoka, pasyvumu atliekant užduotis, todėl dauguma jų mokosi pagal specialias programas, dažnai paliekami kartoti kursą, perkeliama į kitas mokyklas arba pašalinami iš mokymo įstaigos, sulaukę tinkamo amžiaus (Samašonok, Žukauskienė 2004).

Šias priežastis nulemia nepalankios psichologinės bei socialinės gyvenimo sąlygos vaiko biologinėje šeimoje, kurioje jis dažniausiai patyrė socialinį ir psichologinį apleistumą. Todėl vaikų globos namų auklėtiniai sunkiau adaptuojasi mokykloje, nepritampa prie klasės, sunkiai įsitraukia į mokyklos bendruomenės gyvenimą, stokoja socialinių gebėjimų, patiria sunkumų bendraudami su savo bendraklasiais ir mokytojais (Barkauskaitė 2008).

Vadinasi į globos namus ateina vaikai jau turėdami problemų ir tam tikrą socialinio gyvenimo patirtį. Svarbiausios problemos – delinkventinis elgesys, jėgos naudojimas, konfliktiškas elgesys su aplinkiniais, mokyklos nelankymas, piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotinėmis medžiagomis. Tos problemos iškyta gyvenant globos namuose, todėl problemų sprendimui būtina kompleksinė pagalba – globos namų bendruomenės dėmesys, kiekvieno specialisto indėlis. Todėl toliau bus svarbu aptarti globos institucijoje dirbančių specialistų veiklos ypatumus.

1.4 Pagalba globotiniams, sprendžiant jiems iškilusias problemas vaikų globos namuose

Kiekvienoje visuomenėje yra dalis žmonių, kurie dėl įvairių priežasčių negali patys savarankiškai spręsti iškilusių socialinių problemų, visavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, jaučiasi nesaugūs ir atstumti. Dažnai tokius asmenis palaiko ir reikiamą pagalbą suteikia šeima, draugai, kaimynai ar kiti artimieji. Tačiau jie ne visada gali padėti, kartais artimųjų tiesiog nėra, todėl būtina profesionalių socialinių darbuotojų pagalba (Socialinis darbas 2010 : 18).

Į globos instituciją patenkantys vaikai turi įvairių elgesio sunkumų ir problemų, todėl pagrindinis socialinio darbuotojo tikslas globos įstaigoje yra ugdyti, atstatyti ir palaikyti asmens gebėjimus savarankiškai spręsti jam iškilusias socialines problemas, gerinti socialinį gyvenimą ir skatinti jų socialinę integraciją į gyvenimą⁷.

Didelis dėmesys globos namuose turėtų būti skiriamas įvairių psichologinių problemų ir elgesio sunkumų prevencijai: psichologinių krizių, savižudybių, narkotikų ir alkoholio vartojimo, prievartos ir agresijos bei kitų problemų (Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos 2007 : 84).

Svarbi ne tik elgesio problemų prevencija, tačiau ir ankstyvoji intervencija bei tolesnė vaiko stebėseną (Globos institucijose gyvenantys vaikai, turintys elgesio problemų 2006 : 6).

Realizuodami šiuos tikslus, globos namų socialiniai darbuotojai bendradarbiauja su pedagogais, psichologais, asmens sveikatos priežiūros ir teisėtvarkos institucijomis, socialinės pagalbos tarnybomis, tėvais, stengdamiesi padėti problemų turintiems vaikams. Vadinasi socialinis darbuotojas vaikų globos institucijoje bendradarbiauja su įvairių sričių specialistais.

Kaip nurodoma Bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatuose (2005)⁸ globos įstaigos bendruomenę sudaro tiesiogiai su vaiku dirbantis personalas: papildomo ugdymo pedagogai, socialiniai pedagogai ir socialiniai darbuotojai. Tiesiogiai su vaiku gali dirbti ir psichologai, sveikatos priežiūros bei kiti specialistai.

Pagrindiniai pagalbos teikėjai vaikų globos namuose yra arčiausiai vaiko esantis personalas, tai socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai bei psichologas. Jie tarpusavyje dalinasi informacija, atsakomybe, sprendžia iškilusias socialines globotinių problemas.

⁷ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1 – 92 Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=274447&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2011-03-06].

⁸ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. A1-68 Dėl bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos namų nuostatų patvirtinimo. Prieiga per internetą: <http://www.socmin.lt/get_file.php?file=c29jL20vbV9maWxlcY93ZmlsZXMvZmlsZTE1MDIuaHRtO2JlbnRyaWVqaSBnbG9ib3MgbmFtdSBudW9zdGF0YWkuaHRtOzs=> [žiūrėta 2011-03-09].

Socialinis darbuotojas dirbantis vaikų globos namuose yra arčiausiai vaiko, jis pirmas pastebi, įvertina globotinio problemas ir teikia pagalbą pasitelkdamas kitus specialistus. Bendradarbiaudamas su kitais globos namų specialistais ir globotinių tėvais (giminaičiais), šis specialistas įvertina ir nustato vaiko ar vaikų grupės socialines problemas ir poreikius socialinėms paslaugoms, socialinei bei kitai pagalbai.

Vertindamas, nustatydamas, planuodamas, organizuodamas ir analizuodamas socialinių paslaugų, socialines ir kitos pagalbos poreikius vaikui, vaikų grupei socialinis darbuotojas dirba individualų, grupinį darbą su vaiku, vaikų grupe ir komandoje. Planuoja, organizuoja ir tiesiogiai dalyvauja socialinių paslaugų, socialinės bei kitos pagalbos vaikui, vaikų grupei teikimo procese. Dalyvauja sudarant vaiko individualios socialinės globos planą, socialinio darbo su vaiku, vaikų grupe veiksmų planus. Taip pat aktyvina vaiko saviugdą ir savimone, skatina vaiką palaikyti socialinius ryšius, analizuoti ir vertinti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, ugdo ir palaiko vaiko kasdienio gyvenimo, darbinius įgūdžius. Organizuoja vaiko laisvalaikį, sveikatos priežiūros paslaugas. Tarpininkauja tarp vaiko ir atitinkamų įstaigų, institucijų dėl kitų pagalbos priemonių vaikui teikimo bei tvarkant vaiko asmens dokumentus⁹.

Kitas pagalbos vaikui globos namuose teikėjas yra socialinis pedagogas. Jis globotiniams padeda adaptuotis bei integruotis visuomenėje, švietimo įstaigoje, sprendžia įvairias globotinių problemas, susijusias su socialine adaptacija, mokymosi motyvacija, lankomumu, užimtumu, atstovauja globos namams ginant ugdytinių teises, jų interesus teismuose bei kituose administraciniuose organuose, rūpinasi vaiko grąžinimu į šeimą.

Remiantis Socialinių pedagogų kvalifikaciniais reikalavimais ir pareiginių instrukcijų aprašu¹⁰, galima išskirti šias socialinio pedagogo veiklos sritis vaikų globos institucijoje:

- Veda kiekvienam vaikui bylas, renka informaciją apie šeimą, vaiko socialinę padėtį;
- Lanko vaikų tėvų, bendraujančių su vaikais šeimose, bendradarbiauja su tėvais ir globėjais;
- Atstovauja ginant globotinių teises ir jų interesus teisinėse institucijose, administraciniuose organuose;
- Bendradarbiauja su mokyklų, kurias lanko globotiniai, pedagogais ir administracija, su globos namų personalu;
- Palaiko ryšius su įvairiomis valstybinėmis įstaigomis ir nevyriausybėmis organizacijomis, teikiančiomis socialinę, psichologinę, teisinę pagalbą.

⁹ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Rekomendacijos dėl vaikų globos namų darbuotojų pareigybių. Prieiga per internetą: <<http://www.svietimoprofsajunga.lt/images/default/source/attachments/ist1.pdf>> [žiūrėta 2011-11-30].

¹⁰ LR ŠMM 2001 m. gruodžio 14d. įsakymas Nr. 1667 Dėl socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/01_12_1667.htm> [žiūrėta 2012-01-26].

- Vykdo saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, mokyklos lankomumo, užimtumo, narkomanijos, nusikalstamumo, elgesio bei kitų problemų prevencijos programas;
- Ieško vaikų tėvų ir kitų giminaičių.

Socialinio pedagogo darbo ypatumus vaikų globos namuose lemia vaikų amžius, raidos pobūdis bei korekcinės galimybės, taip pat socialinės aplinkos, kurioje vaikas augo iki patekdamas į globos instituciją poveikis. Viena iš socialinio pedagogo užduočių – harmonizuoti vaiko adaptacinį periodą institucijoje, lavinti įgūdžius, mokėjimus, plečiant ir keičiant jo socialinę patirtį (Radzevičienė 1999).

R. Braslauskienės (2002) atliktas tyrimas rodo, kad organizuojant vaikų gyvenimą vaikų globos institucijoje, pedagogams svarbu kuo geriau pažinti kiekvieną vaiką, jo šeimą, kurioje jis gyvena, ir suteikti jam galimybę tobulėti jo individualiems fiziniams, psichiniams, socialiniams, pažintiniams gebėjimams. Todėl svarbus socialinio pedagogo individualus darbas su globotiniais stiprinant fizinę ir psichinę sveikatą, šalinant mokymosi sunkumų problemas, keliant mokymosi motyvaciją, ieškant pagalbos būdų. Socialinio pedagogo darbe individualus socialinis pedagoginis darbas suprantamas kaip ilgalaikio ar trumpalaikio kontakto užmezgimas, paremtas pasitikinčiu ir produktyviu bendravimu, kartu padedant ugdytiniui, jo šeimai suvokti aplinkybes, situaciją, kurioje jie atsidūrė, įsisąmoninti savo vaidmenį bendruose veiksmuose, stimuliuoti ar organizuoti aktyvius veiksmus sprendžiant problemą (Socialinio pedagogo darbo vadovas 2009 : 24).

Socialinis pedagogas atlieka tarpininko vaidmenį (Radzevičienė 1999), todėl savo darbe neturėtų pamiršti ir vaiko tėvų, glaudžiau bendradarbiauti su vaiko šeima, skatinti tėvų norą susigrąžinti vaiką, keisti gyvenimo būdą. Kaip nurodoma socialinio pedagogo rengimo standarte, socialinis pedagogas bendradarbiauja su ugdytinių šeimomis, bendrauja ir bendradarbiauja su institucijomis, susijusiomis su ugdymu ir sprendžiamomis socializacijos problemomis. Todėl socialinis pedagogas turėtų nuolat bendradarbiauti ir konsultuotis su institucijos darbuotojais, kurie taip pat sprendžia globotinių problemas.

R. Žukauskienė ir O. Leiputė (2002) pabrėžia komandinio darbo svarbą, kadangi be tėvų globos likę vaikai – specifinė vaikų grupė, kuriems reikalinga kryptinga ir nuosekli visų specialistų pagalba socializacijos ir integracijos procese.

Kitas pagalbos teikėjas tėvų globos netekusiems vaikams yra psichologas, kuris įvertina ir padeda spręsti globotinio psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas kartu bendradarbiaudamas su globotinio globėjais, rūpintojais ir socialiniais darbuotojais. Psichologas vaikų globos namuose įvertina globotinių raidos ypatumus, psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas, juos konsultuoja, šviečia vaikų globos namų globotinius aktualiais asmenybės, bendravimo psichologijos klausimais bei vaikų globos bendruomenę vaiko raidos psichologijos,

pedagoginės ir socialinės psichologijos klausimais, renka ir kaupia informaciją, reikalingą konsultuojamų globotinių problemoms spręsti, bendradarbiaudamas su įstaigos bendruomene, esant būtinybei – su kitomis institucijomis. Taip pat palaiko kontaktus su ugdymo, sveikatos priežiūros, socialinės paramos ir kitų įstaigų specialistais, ieško efektyvių pagalbos būdų. Teikdamas pagalbą globotiniui bendradarbiauja su pedagogais, socialiniu pedagogu, socialiniu darbuotoju ir kitais globos namuose dirbančiais specialistais, numatydamas ugdymo tikslų ir uždavinių pasiekimo būdus¹¹. Vadinasi žinant, kad globojami vaikai turi įvairių psichologinių sunkumų, svarbus psichologo indėlis organizuojant pagalbą vaikui gyvenančiam globos namuose.

Beveik visuose vaikų globos namuose yra papildomo ugdymo pedagogų, kurie reikalingi ugdyti globotinių saviraišką, prasmingą ir tikslingą meninę raišką, skatinti įgimtą kūrybos poreikį, palaipsniui plėtojant išraiškos gebėjimus, suvokimą, diegti meilę sportui, darbui. Papildomo ugdymo pedagogas globos įstaigoje¹²:

- Padeda atskleisti vaiko kūrybinius gebėjimus;
- Ugdo gebėjimą savikritiškai ir teigiamai vertinti kūrybinį rezultatą;
- Padeda plėsti pažinimo, patirties, meninės nuovokos ir estetinį jautrumą;
- Skatina aktyviai dalyvauti kultūrinėje raiškoje, panaudojant estetinę ir vizualinę patirtį kasdieniniame gyvenime ir bendraujant su žmonėmis;
- Organizuoja vaikų pasirodymus, darbų parodas, konkursus, dalyvauja festivaliuose;
- Padeda pažinti pasaulio bei Lietuvos paveldą, suvokti jo reikšmę.

Papildomas ugdymas svarbus vaiko savarankiškumo, kūrybiškumo, pilietiškumo, komunikabilumo, vaizduotės lavinimui ir ugdymui. Įvairūs tyrimai rodo, jog žmogui neturinčiam mėgstamos, naudingos veiklos, atsiranda rizika socialiai nepriimtinau užimtumui, nusikalstamumui bei žalingų įpročių plitimui. G. Kvieskienė ir D. Mockevičienė (2002) pabrėžia laisvalaikio reikšmę ankstyvajai prevencijai. Laisvalaikio metu per vaiko saviraišką atsiskleidžia jo individualybė, talentai. Vaikas mokosi išreikšti savo poreikius, požiūrius, vertybes, problemas ir pan. Papildomas ugdymas yra lemiamas ankstyvosios vaiko ir jaunuolio saviraiškos, pozityvių vertybių formavimosi ir socializacijos veiksnys.

Vaikų globos namuose vaiko sveikatos priežiūros organizavimą vykdo bendrosios praktikos slaugytojai – sveikatos priežiūros specialistai, kurių veikla apima sveikatos ugdymą, stiprinimą ir išsaugojimą, ligų ir rizikos veiksnių profilaktiką, sveikų ir sergančių asmenų fizinę, psichinę ir

¹¹ LR Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1548 Dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260357&p_query=&p_tr2=> [žiūrėta 2012-02-19].

¹² LR Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. ISAK-2695 Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269178&p_query=> [žiūrėta 2012-02-19].

socialinę priežiūrą. Sveikatos priežiūros specialistas rūpinasi globotinio sveikata, slaugo, moko kaip prižiūrėti, stiprinti, išsaugoti sveikatą, laikytis asmeninės higienos, teikia pirminę medicinos pagalbą, vykdo labiausiai paplitusių ir žalingų įpročių prevencijos programas, nuolat stebi paciento elgesį, jo sveikatos fizinę, psichinę ir socialinę būklę. Susirgus vaikui lydi pas gydytojus, teikia sergančių globotinių socialinę priežiūrą. Dirba komandoje ir bendradarbiauja su kitomis institucijomis, nuo kurių priklauso globotinio sveikata¹³.

Apibendrinant galima teigti, kad veiksmingą pagalbą globotiniui užtikrina bendras visų specialistų darbas, kuriam reikalingas įvairių sričių informacija, žinios, gebėjimai. Socialinis darbuotojas kaip specialistas vaikų globos namuose remdamasis savo profesinėmis žiniomis bei asmeniniais gebėjimais, padeda globotiniui susigaudyti problemų sraute ir kartu ieško problemų sprendimo, todėl socialinio darbuotojo veiklos ypatumai ir bus toliau aptarti.

1.5 Socialinio darbuotojo vaidmuo, sprendžiant globotinių problemas

Vaikų globos namuose reikšminga socialinio darbuotojo pareigybė, kur socialinis darbuotojas skatina bendradarbiavimą tarp socialinių pedagogų ir kitų socialinių darbuotojų, psichologo, administracijos, į globotinių problemų sprendimą įtraukia tėvus ar giminaičius.

Socialinio darbuotojo rengimo standarte (2008) apibrėžiamos penkios šio specialisto veiklos sritys: socialinės paramos poreikio nustatymas, paramos planavimas, socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas, socialinio darbo veiksmingumo vertinimas, profesinės veiklos tobulinimas.

Socialinis darbuotojas sprenddamas globotinių problemas turi būti pasirengęs vykdyti šias veiklas etapais: identifikuoti problemą, planuoti veiklą, parinkti tinkamą darbo metodą, įvertinti veiksmingumą.

Bendruojant su vaiku renkama informacija, bandoma kuo daugiau surinkti informacijos apie vaiką, sužinoti jo sunkumus, rūpesčius, problemas, jausmus. Problemos gali išryškėti ne iš karto, todėl socialiniam darbuotojui svarbu kantrumas ir tolerancija. Surinkus informaciją yra įvertinama esama situacija ir identifikuojama problema.

Veiklos planavimo etape socialinis darbuotojas su vaiku aptaria galimas problemas sprendimo alternatyvas, kurias vaikas įvardija kaip tinkamas ir realias. Taip motyvuojama vaiką bendradarbiauti. Sudarant problemos sprendimo veiksmų planą, akcentuojama, kad visas problemas galima išspręsti, tačiau svarbu pabrėžti, jog kai kurioms jų išspręsti reikia daugiau laiko, nes reikia

¹³ LR Sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymas Nr. V-591 Dėl Lietuvos medicinos normos MN 28 : 2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=165610E0-375B-464B-B059-7DB50471C9A5>> [žiūrėta 2012-02-19].

atsižvelgti į aplinkos poveikį ir galimybes. Problemos sprendimo plane numatomos ne tik sprendimų galimybės, bet ir priemonės. Svarbu, kad pagrindinis problemos sprendimo autorius būtų pats vaikas.

Tinkamai pasirinktas metodas, abipusis pasitikėjimas, tinkamas mikroklimatas ir tikėjimas teigiamu rezultatu bei nuoseklumas sprendžiant problemą lemia veiklos sėkmę. Šiame etape nuosekliai realizuojamas problemos sprendimo planas, visi veiksmai siejami su galutiniu tikslu.

Paskutinis įvertinimo etapas reikšmingas tuo, kad pamatoma, ar buvo pasiektas tikslas, išspręsta problema, kokie veiksmai buvo atlikti ją sprendžiant. Vaikas ir socialinis darbuotojas įvertina tikslo pasiekimo lygį, atsižvelgdami į poreikius, apibendrina rezultatus, kurie svarbūs ne tik vaikui, bet ir specialistui. Rezultatų fiksavimas leidžia mokytis iš patirties, kaupti informaciją, tirti situaciją (Vosyliienė 2009 : 29).

Vadinasi socialinis darbuotojas privalo gebėti analizuoti, vertinti, planuoti, organizuoti, teikti paramą ir tobulinti savo profesines kompetencijas. Socialinių darbuotojų kompetencijos apibrėžiamos Lietuvos socialinių darbuotojų etikos kodekse (1998), kuriame nurodoma, ką socialinis darbuotojas turi gebėti ir kaip turi elgtis (per asmenines savybes ir jų vystymą).

Socialiniai darbuotojai siedami savo darbe teorines žinias, vertybes ir įgūdžius turi mokėti pasirinkti ir taikyti tinkamą metodą. Metodo pasirinkimas yra dinamiško socialinio darbo proceso dalis. Siekdamas tinkamai, kokybiškai ir kūrybiškai padėti klientui, socialinis darbuotojas, pasirinkdamas metodą, privalo gerai pažinti save ir savo galimybes, stipriąsias ir silpnąsias savybes (Socialinis darbas : profesinė veikla, metodai ir klientai 2010 : 281).

Socialinio darbuotojo kvalifikacijos tobulinimo svarbą pažymi V. Ivanauskienė ir L. Varžinskienė (2003). Pasak mokslininkų, socialinis darbuotojas privalo nuolat plėsti savo žinias apie problemų sprendimo procesus, socialinio darbo vertinimą ir intervenciją.

Socialinis darbuotojas, dirbdamas su vaiko globos namų auklėtiniais, siekia vidinio ugdytinio pokyčio – jo sampratų, savivokos, elgesio, veiklos, santykių su kitais kokybinio pokyčio. Taigi socialinio darbo su vaiku metodus galima priskirti pedagoginiams socialinio darbo metodams: suvokimo formavimo, veiklos būdo formavimo bei pritarimo ir pasmerkimo metodams – be to, remiantis nuostata, kad socialiniame darbe „metodai“ turi apimti atsakymus į klausimus, kaip darbuotojas sprenddamas problemą gali pasiekti norimą rezultatą, socialinio darbo metodus galima klasifikuoti pagal tai, koku būdu ir tikslu organizuojama tarpusavio sąveika (Kvieskienė, Indrašienė 2008 : 65). Tokiu būdu galima išskirti dažniausiai taikomus dirbant su vaikais ir jaunimu socialinio darbo metodus:

- Individualus socialinis darbas;
- Socialinis darbas su grupe;
- Socialinio tinklo metodas;

- Konsultavimo metodas.

Esminis dalykas dirbant socialinį darbą su individu – planuotą pokyčių procesas. Todėl pirmiausia socialiniame darbe su vaiku nustatoma, ką reikia keisti: vaiką, aplinką ar sąveiką. Procese dalyvauja ne tik socialinis darbuotojas, dirbantis su vaiku, bet ir ugdytinis.

Kitas svarbus socialinio darbo metodas – darbo su grupe metodas. Pasak G. Kvieskienės ir V. Indrašienės (2008) grupinis darbas – tai darbo formos ir būdai, kuriais nedidelė grupė asmenų su panašiais interesais ir bendromis problemomis reguliariai dirba, kad pasiektų bendrų tikslų. Darbas su klientų grupėmis yra laikomas klasikiniu socialinio darbo metodu, šalia individualaus darbo (Gvaldaitė, Švedaitė 2005 : 75), kuris gali būti taikomas labai įvairiais tikslais: mokymo, tarpusavio pagalbos, paramos ir palaikymo, laisvalaikio praleidimo ir kt. tikslais (Socialinis darbas 2004 : 132).

Grupinis socialinės pagalbos metodas naudotinas tose situacijose, kai žmonės išgyvena panašias problemas ir negali pasiekti tikslo be kitų žmonių pagalbos. Kaip pažymi L. Gvaldaitė ir B. Švedaitė (2005) stacionariose institucijose nuolat vyksta darbas su grupe, nes pats klientų gyvenimas yra bendras – jie priklausomi vienas nuo kito ir nuo bendrai galiojančių institucijos taisyklių, normų, reikalavimų.

Pažymėtina, kad grupiniu metodu pagalbą teikia ne tik socialinis darbuotojas, bet ir kiekvienas grupės narys vienas kitam (Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose 2008 : 82). Nors paprastai grupės darbą inicijuoja socialinis darbuotojas, kuris taip pat ir vadovauja grupei. Taip jis palengvina grupinio darbo vystymosi procesą, inicijuoja savipagalbos darbą ir pasišalina iš grupės, kai visiems grupės nariams tampa aiškūs grupės tikslai ir metodai.

Socialinio tinklo metodas mokslininkų L. Gvaldaitės ir B. Švedaitės (2005) apibūdinamas kaip intervencija asmenims, kuriems reikalinga pagalba. Šis metodas padeda išlaikyti individualaus darbo su klientu galimybes.

Tinklo intervencijos modelyje išskiriamos dvi pagrindinės socialinių tinklų kategorijos:

- pirminis tinklas, arba neformalus, į kurį įeina šeima, giminės, draugai. Čia žmonės sieja emociniai ryšiai.
- antrinis tinklas, arba formalus, kuriame ryšiai yra organizuojami. Žmonės sieja bendras tikslas. Į šį tinklą įeina ir socialinės institucijos: mokyklos, vaikų darželiai, socialinės tarnybos, paslaugos ir t.t.

Taikant tinklo intervencijos metodą, socialinis darbuotojas tampa santykių vadovu, todėl ypač svarbus jo gebėjimas būti, sukurti ryšius su kitais. Jis neturi organizuoti specialių tarnybų ar paslaugų, bet turi padėti ir skatinti susitikti žmonėms, kuriuos sieja jų pripažįstami prasmingi ryšiai.

Svarbi socialinių darbuotojų profesinės veiklos funkcija – konsultavimas, įgyvendinama be išimties visose socialinio darbo srityse. Socialiniu konsultavimu siekiama asmens probleminės

situacijos pokyčio, todėl tai intervencinė veikla, kurią įgyvendinant būtina vadovautis tinkamu ir giliu intervencijos suvokimu bei profesionalia konsultavimo metodo samprata. Socialinių paslaugų kataloge¹⁴ konsultavimas apibrėžiamas kaip socialinio darbuotojo teikiama paslauga, kuria kartu su asmeniu analizuojama asmens probleminė situacija ir ieškoma veiksmingų problemos sprendimo būdų. Socialiniai darbuotojai konsultuoja įvairiais atvejais, o jų konsultacijos apima platų klausimų ir problemų spektrą. Socialinio konsultavimo subjektas – dažnai ne vienas asmuo, bet socialinė sistema. Taigi socialinis konsultavimas dažniausiai neapsiriboja vieno asmens konsultavimu, į procesą palaipsniui gali būti įtraukiami ir kiti asmenys, sąlygojantys probleminės situacijos atsiradimą ir galintys ją spręsti (Gvaldaitė, Švedaitė 2005 : 69).

Vadinasi, socialinio darbo metodų vaikų globos institucijoje parinkimas ir taikymas priklauso nuo vaikų poreikių, interesų bei socialinio darbuotojo kompetencijos.

Apibendrinant galima teigti, kad užtikrinti veiksmingą pagalbą vaikui pirmiausia gali socialinis darbuotojas, pasitelkdamas įvairius, tinkamus socialinio darbo metodus ir inicijuodamas visų globos namų specialistų bendradarbiavimą. Tačiau neretai vien institucijoje dirbančių specialistų pagalbos gali neužtekti, todėl būtinas bendradarbiavimas su kitomis pagalbą vaikui teikiančiomis institucijomis.

¹⁴ Socialinių paslaugų katalogas 2006m. Patvirtintas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93. Prieiga per internetą: <<http://www.lass.lt/files/socialiniu%20paslaugu%20katalogas.doc>> [žiūrėta 2011-04-03].

II. BENDRADARBIAVIMO, SPRENDŽIANT GLOBOS NAMUOSE GYVENANČIŲ VAIKŲ PROBLEMAS, PRIELAIDOS

Dažniausiai vaikų patiriamų socialinių problemų turinį sudaro socialinės, psichologinės, teisinės, ekonominės, pedagoginės problemos. Sprendžiant šias problemas, derinami individualaus ir komandinio darbo metodai. Vaikų globos namuose pagalbos vaikui teikimo iniciatorius yra socialinis darbuotojas, kuris dažnai į pagalbą pasitelkia ne tik institucijos specialistus, bet ir esančius už institucijos ribų, todėl siekiant užtikrinti veiksmingą pagalbą vaikui, derėtų aptarti bendradarbiavimo galimybes sprendžiant globos namuose gyvenančių vaikų problemas.

2.1 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo teisinis reglamentavimas

Veiksmingą pagalbos globos namuose gyvenantiems vaikams organizavimą užtikrina bendras įvairių specialistų darbas, kuris reikalauja informacijos, žinių, gebėjimo įvairiose srityse. Mokslininkai (Kučinskas, Kučinskienė 2000, Bagdonas 1994, ir kt.) pažymi, kad vaikų pedagoginėms, socialinėms ir psichologinėms problemoms spręsti reikalinga kompleksinė pagalba ir darbas turi vykti integruotai. Spręsdami vaiko problemas ugdymo įstaigoje, specialistai turi teikti kompleksinę pagalbą: analizuoti, spręsti ir padėti vaikams, nes skirtingi specialistai kompleksinių vaiko problemų pavieniui išspręsti negali.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos apibrėžiamos įvairiuose, pagalbą vaikui ir jo šeimai reglamentuojančiuose dokumentuose.

Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (1996) 59 straipsnio 2 dalyje, nurodoma, kad už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo organizavimą, kontrolę ir priežiūrą atsako vaiko teisių apsaugos institucijos, tarnybos. Šios institucijos įgyvendindamos pagrindines Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos nuostatas ir įstatymų nustatyta tvarka teisinėmis priemonėmis atstovaudamos vaikui, skatina tarpžinybinį bendradarbiavimą tarp atskirų savivaldybės administracijos struktūrinių padalinių ir socialinių partnerių organizuojant pagalbą socialinės rizikos šeimoms ir vaikams (Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veikos tobulinimo programa 2003).

Kitame dokumente (Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija 2003) pažymima, kad pagrindinių vaiko gerovės politikos siekių įgyvendinimas pasitelkiant įvairių sričių specialistų komandas. Pabrėžiama tarpžinybinė veikla, kur įvairios institucijos ir žinybos koordinuoja savo veiklą kurdamos ir įgyvendindamos bendrą vaiko gerovės politikos strategiją.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritardama Vaiko gerovės politikos strategijai 2005 m. vasario 17 d. nutarimu Nr. 184 patvirtino jos įgyvendinimo 2005 –2012 metais priemonių planą.

Kaip ypač aktualios sritys siekiant užtikrinti vaiko gerovę nurodyta: tarpžinybinės veiklos skatinimas bei vaikui ir šeimai reikalingų paslaugų tinklo kūrimas.

Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatyme (2003) yra išskiriamas tarpžinybinis koordinavimas, kaip vienas iš Jaunimo politikos įgyvendinimo principų. Pažymima valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, sprendžiančių su jaunimu susijusius klausimus, bendravimo ir bendradarbiavimo tarpusavyje svarba.

Jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2010 – 2012 metų programoje numatomas jaunimo politiką savivaldybėse įgyvendinančių institucijų veiklos kokybės užtikrinimas, skatinantis tarpinstitucinį bendradarbiavimą, savivaldybės institucijų, įstaigų bei jaunimo ir su jaunimu dirbančių organizacijų apsikeitimą informacija bei patirtimi.

Vaikų ir moksleivių sveikatos apsaugos politikos strateginėse gairėse (2000) nurodoma, kad nacionalinei vaikų ir moksleivių sveikatinimo veiklai koordinuoti – sukuriama tarpžinybinė taryba, kurios pastangomis yra skatinama šeimos, mokytojų, moksleivių asmeninė atsakomybė už savo ir visuomenės sveikatą, skatinama ir palaikoma asmeninė sveikatos stiprinimo iniciatyva.

Kitame dokumente – Socialinių paslaugų įstatymo (2006) 4 straipsnyje – teigiama, kad socialinės paslaugos valdomos bendradarbiavimo principu. Socialinių paslaugų valdymas, skyrimas ir teikimas remiasi asmens, šeimos, bendruomenės, organizacijų, ginančių žmonių socialinių grupių interesus ir teises, socialinių paslaugų įstaigų, savivaldybės ir valstybės institucijų bendradarbiavimu bei tarpusavio pagalba.

Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005 –2008 metų programoje, patvirtintoje LR Vyriausybės 2004 m. spalio 13 d. nutarimu Nr. 1279 (Žin., 2004, Nr. 152-5546), taip pat nurodoma, kad teikiant pagalbą vaikui ir jo šeimai (globėjams) reikia skatinti vaikų globos institucijų tarpžinybinį bendradarbiavimą.

Dar vienas reikšmingas dokumentas yra Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašas, patvirtintas LR Vyriausybės 2009 m. lapkričio 11 d. nutarimu Nr. 1509. Apraše pažymima, kad siekiant užtikrinti veiksmingą kompleksinę pagalbą vaikams ir jų tėvams būtina skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Aprašas taip pat nustato tarpinstitucinės komandos sudarymo kriterijus. Nurodoma, kad į tokio pobūdžio komandą gali įeiti sveikatos priežiūros, vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistai, ikimokyklinio ugdymo auklėtojai, priešmokyklinio ugdymo pedagogai, psichologai, socialiniai pedagogai, specialieji pedagogai, teisėsaugos pareigūnai, socialiniai darbuotojai, kiti fiziniai asmenys, teikiantys paslaugas vaikams ir šeimai, ir kt..

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatyme (2011) išskiriama pagalba pagal poreikį - specialioji, pedagoginė, psichologinė ir socialinė. Kitame dokumente – Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 25d. įsakyme Nr. 897 „Dėl pedagoginės ir psichologinės pagalbos

teikimo modelio“, apibrėžiama pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio paskirtis – teikti pirminę specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą arčiausiai vaiko esančioje aplinkoje, ugdymo įstaigos pedagogams teikti metodinę pagalbą, šviesti įstaigos bendruomenę, šeimas ugdymo ir psichologiniais klausimais. Įsakyme nurodoma, kad kokybiškos švietimo paslaugos, mokymosi visą gyvenimą nuostatos, adekvati ir laiku teikiama psichologinė ir specialioji pedagoginė pagalba yra įmanoma tik turint aiškų specialiosios, pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelį. Šis modelis turėtų ir galėtų atitikti švietimo sistemos poreikius, jeigu įvairiose institucijose dirbantys specialistai tarp savęs bendradarbiautų, bet nedubliuotų savo atliekamų funkcijų.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo (2011) 21 straipsnyje nurodoma, kad mokykla teikdama socialinę pedagoginę pagalbą mokiniui bendradarbiauja su socialinę pagalbą teikiančiomis tarnybomis, sveikatos priežiūros ir teisėtvarkos institucijomis ir konsultuoja mokinio tėvus (globėjus, rūpintojus) ir mokytojus. Socialinės pedagoginės pagalbos teikimą vaikui ir mokiniui reglamentuoja Bendrieji socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatai patvirtinti Švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15d. įsakymu Nr. ISAK – 941. Šiame dokumente nurodomi pagalbos teikimo mokiniams tikslai, uždaviniai, principai, formos, rūšys, gavėjai, teikėjai ir organizavimas. Mokykla kaip pagalbos vaikui ir mokiniui teikėja sudaro sutartis su sveikatos, policijos, socialinėmis, vaiko teisių apsaugos ir kitomis institucijomis, dirbančiomis su vaikais bendruomenėje, savivaldybėje ar kitose vietovėse dėl pagalbos teikimo mokykloje ir už jos ribų. Nuostatuose akcentuojama, kad siekiant užtikrinti socialinės pedagoginės pagalbos veiksmingumą ir kuriant socialinių pedagoginių problemų prevencijos sistemą, reikalingas darbas su socialiniais partneriais: Vaiko teisių apsaugos tarnyba, policija, Pedagogine psichologine tarnyba, dienos centrais, kultūros centrais, vaikų neformaliojo švietimo įstaigomis ir kt.

Kitas Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 8 d. įsakymas Nr. V – 1228 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, nurodo institucijas, kurios teikia specialiąją pedagoginę pagalbą ir ją koordinuoja: savivaldybių administracijų švietimo padaliniai, pedagoginės psichologinės tarnybos, mokyklos, vykdančios formaliojo ir neformaliojo švietimo programas. Pažymima, kad pagalba teikiama formaliojo ir neformaliojo švietimo mokyklose, mokinio namuose ir Tarnybose.

Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2007) apibrėžiama kvalifikuotos socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios pedagoginės, informacinės pagalbos vaikui teikimą, siekiant teigiamų vaiko elgesio pokyčių. Dokumente nurodoma, kad turi būti skatinamas kiek įmanoma glaudesnis vietos bendruomenės, nevyriausybinų organizacijų, valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, įmonių, organizacijų bendradarbiavimas.

Siekiant sukurti optimalų nepilnamečių justicijos sistemoje veikiančių institucijų tinklą su būtinomis organizacinėmis bei techninėmis priemonėmis ir bendradarbiavimo ryšiais patvirtinta Lietuvos Respublikos Nepilnamečių justicijos 2009 – 2013 metų programa. Ši programa sudaro prielaidas užtikrinti geresnį tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir veiklos koordinavimą nepilnamečių nusikalstamumo prevenciniais klausimais.

Kompleksiniai ir koordinuoti veiksmai taip pat priemonės smurtui su visomis jo apraiškomis šalinti numatomi ir Nacionalinėje smurto prieš vaikus prevencijai ir pagalbos vaikams 2011 – 2015 metų programoje. Vykdytą smurto prevenciją ir valdant krizines situacijas skatinamas socialinių darbuotojų ir socialinių pedagogų bendradarbiavimas su teisėsaugos pareigūnais ir sveikatos priežiūros specialistais.

Vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairės (2005) numato veiksmų kryptis, grąžinant į mokyklas jas palikusius vaikus ir nustatant prevencines priemones problemai išvengti. Gairių uždaviniuose ir kryptyse nurodoma, kad yra skatinamas valstybės ir savivaldybių institucijų, įstaigų, asociacijų, nevyriausybinė organizacijų bei visuomenės tarpusavio bendradarbiavimas, tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas, siekiama, kad mokymosi sunkumų turinčiam vaikui būtų laiku suteikiama pedagoginė, socialinė, specialioji pedagoginė, psichologinė ir kita pagalba.

Apibendrinat galima teigti, kad aptarti dokumentai sudaro prielaidas bendradarbiauti institucijų specialistams. Be to svarbu pažymėti, kad vaikų gerovės specialistai nuolat turi stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir vykdyti prevencinį darbą globos ir ugdymo institucijose bei teikti socialinę, pedagoginę, psichologinę pagalbą siekiant vaiko gyvenimo kokybės.

2.2 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo galimybių teorinė analizė

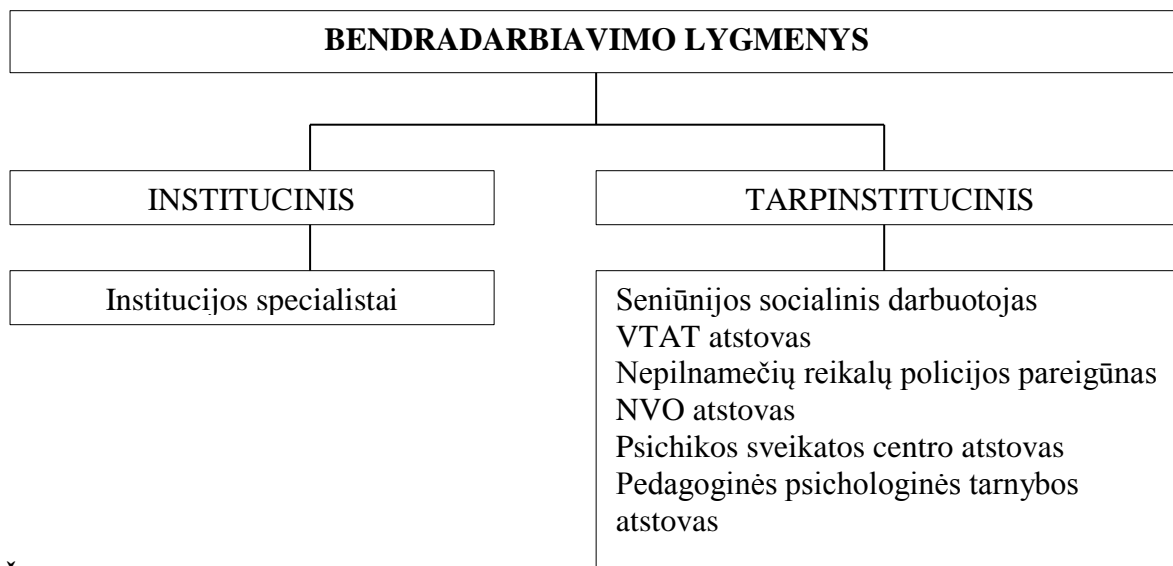
Bendra veikla tarp institucijų paremta darbuotojų bendravimu ir bendradarbiavimu peraugančiu į grupinį, o idealiu atveju – komandinį darbą.

Komandinis darbas grindžiamas bendradarbiavimu ir tarpusavio pagalba. Pasak mokslininkų (Beniušienė, Vveinhardt, Merkys, Dromantas 2005), komanda gali pasiekti geresnių rezultatų nei vienas žmogus, o tai įgalina įvairių asmenybių bruožų samplaiką. Pasak A. Gumuliauskienės, E. Tapučio (2005) kiekvienai veiklai komandoje reikia įvairių įgūdžių ir patirties.

L. Žalimienės (2007) teigimu, komandinis darbas yra būtinas teikiant socialinės globos paslaugas be tėvų globos likusiems vaikams dėl vaikų problemų kompleksiskumo ir sudėtingumo. Vienas specialistas nėra pajėgus išspręsti vaiko problemų, būtina įvairių specialistų personalo koordinuota ir vienas kitą papildanti veikla. Bendradarbiaudami komandos nariai papildantys vienas

kitą savo žiniomis ir įgūdžiais gali pasiekti užsibrėžtų tikslų, suteikti vaikui kokybiškas ir efektyvias paslaugas.

Skiriami du bendradarbiavimo komandose lygmenys: institucinis ir tarpinstitucinis lygmuo (1 pav).

Šaltinis: Railienė, 2008, p. 85

1 pav. Bendradarbiavimo komandose lygmenys

Instituciniu lygmeniu veikia toje įstaigoje dirbantys specialistai: socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai ir kiti specialistai, kurie analizuoja vaikų poreikius ir pagalbos galimybes, rūpinasi rizikos grupės vaikais, rengia prevencines programas, organizuoja socialinių įgūdžių ugdymo programas, telkia pagalbos sau grupes (Misiukevičienė, Putauskienė 2009 : 80).

Tam, kad būtų koordinuojamos bendros pastangos, reikalingos pagalbai suteikti, esamoms problemoms spręsti, yra kuriamos tarpinstitucinės komandos. Tarpinstitucinė komanda yra sudaryta iš įvairių specialistų vykdančių savo profesinius įgaliojimus ir per bendradarbiavimą siekia bendro tikslo – bendro problemos sprendimo (Kompleksinių paslaugų teikimo ir organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams aprašas 2009 : 39).

Pasak E. Vosylienės (2009) naudingas socialinio darbuotojo bendradarbiavimas su psichologu, klasės auklėtoju, pedagogais ir mokyklos vadovais, siekiant išsiaiškinti tinkamo konkretaus vaiko elgesio požymius, pagalbos teikimo atsakomybes ir ribas. Taip pat verta glaudžiai bendradarbiauti su šeima, vaiko teisių apsaugos tarnyba, savivaldybe, teisėsauga, policija, sveikatos priežiūros, psichologinės pagalbos tarnybomis, socialinės pagalbos centrais, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kultūros įstaigomis.

Komandinio darbo veiksmingumas, efektyvumas ir bendrų rezultatų pasiekimas priklauso nuo tvyrančios atmosferos komandoje, kolegų tarpusavio priklausomybės, asmeninės atsakomybės. Siekiant bendrų tikslų vertėtų paminėti tarpinstituciniam bendradarbiavimui būdingus ypatumus:

1. Priklausomybė. Kiekvienas komandos narys priklausomas nuo savo ir nuo kito specialisto tikslų.
2. Inovacijos. Kuriamos naujos profesionalios bendradarbiavimo programos ir struktūros, ieškant naujų tarpinstitucinių ar institucinių bendradarbiavimo būdų ir modelių.
3. Lankstumas. Vaidmenų kaita atsižvelgiant į komandos galimybes ir veiklos situaciją.
4. Atsakomybė. Prisiimama kolektyvinė ir asmeninė atsakomybė už komandos tikslų įgyvendinimą.
5. Rezultatų vertinimas. Vertinami komandos ir kiekvieno komandos nario rezultatai (Vaiko gerovės specialistų, dirbančių su socialinės atskirties vaikais, profesinių-pedagoginių kompetencijų tobulinimo modulių sukūrimas bei įgyvendinimas 2008 : 244).

Pažymėtina, kad bendraujant tarpinstituciniu lygmeniu svarbu, kad specialistai neperžengtų savo atsakomybės ribų: dažnai kratomasi atsakomybės arba imamasi neadekvačios atsakomybės už tuos sprendimus, už kuriuos jų įstaiga neatsako ir kuriems priimti jiems trūksta kvalifikacijos (Misiukevičienė, Putauskienė 2009 (cit. pagal Furniss, 2003)).

Siekiant apjungti įvairių specialistų profesinius įgūdžius, žinias, praktinę patirtį ir koordinuojant konkrečius veiksmus siekti užtikrinti kokybišką vaikų ir jų šeimų problemų sprendimą, kurių pavieniai specialistai negali išspręsti, kuriami tarpinstituciniai tinklai (Mokyklos tinklinio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais modelis 2011), į kuriuos jungiasi specialistai tam, kad galėtų efektyviau veikti (Targamadžė, Kaušylienė 2002). Mokslininkės tinklą apibrėžia kaip nehierarchiniais santykiais grįstą bendradarbiavimą tarp organizacijų. O. Merfeldaitė (cit. pagal Handy, 1991) tinklą apibūdina kaip daugiasluoksnią organizaciją, kurią sudaro mažos, svarbiausia veikla užsiimančios profesionalių darbuotojų grupės, taip pat kiti darbuotojai, atsakingi už kurią nors vieną veiklos dalį su kitomis organizacijomis.

Pažymima tarpinstitucinių tinklų nauda siekiant organizacijos tikslų. Pasak L. Lashway (1996)¹⁵, pagalba vieni kitiems organizacijoje ir tarp organizacijų kuriama bendradarbiavimu: formuojamos komandos, kuriami tinklai. Autoriaus teigimu taip skatinamas bendradarbiavimas, kuris padeda įgyvendinti organizacijos tikslus.

S. Puškorius (2007) bendradarbiavimą traktuoja kaip ypatingą veiklos rūšį, kada ši veikla atliekama dalyvaujant kelioms institucijoms, vykdytojams, sistemoms ar net valstybėms. Mokslininkas pažymi, kad bendradarbiavimo turinys priklauso nuo to, koks taikomas

¹⁵ Lashway L. (1996) Lyderio strategijos. Prieiga per internetą: <http://www.lyderiulaikas.smm.lt/ll/attachments/300_Lyderio%20strategijos.pdf> [žiūrėta 2012-03-18].

bendradarbiavimo modelis. Bendradarbiavimo modelių yra daug, tačiau jie skiriasi bendro darbo ypatumais bei tarpusavio sąveikos tipais.

Mokslininkas S. Puškorius (cit. pagal Raišienė, 2006), remdamasis daugelio autorių darbais, išskiria šiuos bendradarbiavimo modelius: tinklinį, kooperacijos, partnerystės, koalicijos ir integracinio bendradarbiavimo. Pasak mokslininko, tinklą sudaro organizacijos ar partneriai, dalyvaujantys sprendžiant kokias nors bendras problemas.

A. Dervinytė – Bongarzonė (2008) teigia, kad tarpžinybinis specialistų bendradarbiavimas yra būtinas. Institucijų specialistai vaikui, turinčiam sunkumų, bei jo šeimai gali sudaryti individualų kompleksinės pagalbos planą, kuris geriausiai atitiktų vaiko ir šeimos poreikius. Mokslininkės teigimu institucijų darbo metodų įvairovė suteikia platesnes pasirinkimo galimybes.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą teikiant pagalbą vaikui, pažymi L. Žalimienė (2007). Autorės teigimu, paslaugų teikėjai pasitelkia VTAT atstovus, savivaldybės socialinius darbuotojus, sveikatos priežiūros specialistus, pedagoginės psichologinės tarnybos, įdarbinimo institucijų specialistus ir kt. Kadangi pagalba vaikui – tai pirmiausia pagalba vaiko šeimai, socialinės globos namų bendradarbiavimas su savivaldybės darbuotojais, teikiančiais socialinės priežiūros paslaugas šeimoms, yra ypatingai svarbus. Užtikrinant vaiko teises, būtina bendradarbiauti su VTAT specialistais, kurie yra šios srities žinovai ir t.t. (Žalimienė 2007 : 73).

Kitos tyrėjos (Kvieskienė, Indrašienė 2008) pažymi, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo sėkmę užtikrina bendradarbiaujančių organizacijų tikslus veikimo ribų apibrėžimas, tik jiems būdingų vaidmenų žinojimas ir atlikimas bei darbuotojų atsakomybių ribų paisymas. Autorės pažymi, kad dėl šios priežastys institucijos turi išmanyti vienos kitų veiklą.

Mokslininkų V. Targamadzės ir A. Kaušylienės (2002) pateikiami septyni tinklo kūrimo etapai.

Pirmasis etapas susijęs su institucijų suinteresuotumu kurti tinklą, vizijos ir tikslų aptarimu bei tinkle galinčių ir norinčių bendradarbiauti institucijų sutelkimu. Antrajame etape atliekama kiekvieno tinklo narės situacijos analizė. Tuo tikslu aptariamas komandos dalyvių veiklos organizavimo procesas, jų tarpusavio santykiai, numatomos veiklos galimybės. Trečiasis etapas, V. Targamadzės ir A. Kaušylienės teigimu, skirtas patikslinti tinklo koncepciją, paskirti, misiją ir viziją. Kitų etapų metu formuojama tinklo kūrimo strateginė grupė, rengiama ir įgyvendinama bendradarbiavimo strategija. Autorės pažymi, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo įgyvendinimui ypač svarbu numatyti galimybę rengti diskusijas, stengiantis išsiaiškinti nesklandumus, atsirandančius keičiantis tinklo veiklai ar infrastruktūrai (Targamadzė, Kaušylienė 2002).

Taigi, tarpinstitucinio bendradarbiavimo sėkmę užtikrina bendradarbiaujančių organizacijų tikslus veikimo ribų apibrėžimas, tik jiems būdingų vaidmenų žinojimas ir atlikimas, institucijų

veiklų išmanymas. Tarpinstitucinėje veikloje svarbi kiekvieno pagalbos teikėjo atsakomybė, visų jų tinkama elgsena vienas kito atžvilgiu ir tikslų derinimas su kiekvienos institucijos tikslais.

2.3 Tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos vaikų globos namuose

Socialinės globos namai, dienos socialinę globą teikiančios įstaigos, kaip juridiniai asmenys, turi turėti atitinkamuose teisės aktuose numatytus dokumentus, atitikti tam tikrus keliamus reikalavimus, jeigu nori užsiimti socialinės globos paslaugų teikimo veikla (Žalimienė 2007 : 216). Mokslininkė pažymi, kad socialinė globa organizuojama, remiantis strateginiu bei metiniu veiklos planais, sudarytais bendradarbiaujant suinteresuotiems asmenims ir institucijoms.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaidos reglamentuojamos įvairiais teisės ir norminiais dokumentais. Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija (2003) teigia, kad sprendžiant daugialypes vaikų ir jų šeimų problemas, plėtojamos įvairių sričių paslaugos. Sudarant sprendimų, susijusių su pagalba šeimai ir vaikui, planu, skatinamas tarpžinybinis bendradarbiavimas, pasitelkiamos įvairių sričių specialistų komandos.

Socialinių paslaugų įstatyme (2006) nurodoma, kad vykdydami savo pareigą specialistai bendradarbiauja su socialinių paslaugų valdymo institucijomis: socialinės apsaugos ir darbo ministerija, apskričių viršininkais, savivaldybėm, Socialinių paslaugų priežiūros departamentu.

Socialinių paslaugų planavimą vaikų globos namuose savivaldybės lygmeniu reglamentuoja Socialinių paslaugų planavimo metodika (2006), kurioje nurodoma, kad bendradarbiavimas tarp specialistų pagrįstas diskusijomis, kompromisų paieška, specialistų nuomonių derinimu. Sudarant socialinių paslaugų planą, turi būti numatytas paslaugų efektyvumo pasiekimas, atsižvelgiant, kaip tenkinami vaikų poreikiai, kokie numatomi darbo metodai ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko Socialinės globos poreikio nustatymo metodikoje (2006) nurodoma, kad Socialinės globos normos (2007) taikomas dalyvavimo ir bendradarbiavimo principu. Vaiko socialinė globa derinama su pagalba jo šeimai. Dokumente teigiama, kad socialinės globos organizavimo ir teikimo klausimai sprendžiami dalyvaujant ir bendradarbiaujant vaikui, jo globėjui (rūpintojui), ar nepilnamečio vaiko tėvams bei kompetentingų institucijų atstovams. Vaikų globos namuose vertinant vaiko poreikius, planuojamos paslaugos, taikoma vaikui atskirų specialistų pagalba.

Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas (2000) numato, kad vaiko globėjas (rūpintojas) privalo bendradarbiauti su suinteresuotomis valstybės ir vietos savivaldos institucijomis, sprendžiant klausimus, susijusius su vaiko interesais.

Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos nuostatai (2005) reglamentuoja vaikų globos namų veiklą. Vienas iš vaikų globos namų uždavinių yra bendradarbiavimas su valstybės ir

savivaldybių institucijomis bei įstaigomis sprendžiant socialinio darbo su vaiko tėvų šeima organizavimo, globėjų (rūpintojų) paieškos ir įvaikinimo klausimus taip pat bendradarbiavimas su vaiko tėvais bei kitais jo artimaisiais giminaičiais, siekiant atkurti ar palaikyti tarpusavio ryšius, sudarančius prielaidas vaikui grįžti į tėvų šeimą. Dokumente išskiriamas tiesiogiai su vaiku dirbantis personalas – pedagogai, socialiniai pedagogai ir socialiniai darbuotojai. Vaikų globos namų steigėjas tvirtina specialistų etatų sąrašą, pagal kuriuos organizuojamas darbas.

Tiesiogiai su vaiku gali dirbti ir socialiniai darbuotojai, socialiniai pedagogai, psichologai, sveikatos priežiūros bei kiti specialistai. Jie įgyvendindami pavestus uždavinius turi teisę pasitelkti savo darbui kitus reikalingus specialistus.

Vienas iš svarbiausių specialistų, dirbančių vaikų globos namuose – socialinis darbuotojas. Šis specialistas turi kurti bendradarbiavimu su vaiku grįstus santykius, į jo socialinių problemų sprendimą įtraukiant vaiką ir jo šeimą, kartu analizuoti galimus problemos sprendimo būdus¹⁶. Profesinėje veikloje socialinis darbuotojas turi aktyviai bendradarbiauti su vaiko teisių apsaugos, savivaldybės socialinės paramos, švietimo ir ugdymo, sveikatos priežiūros, teisėsaugos, užimtumo ir kitų sričių darbuotojais, kitais socialiniais darbuotojais, bendruomenės nariais, savanoriais. Pažymima, kad socialinis darbuotojas turi organizuoti socialinių paslaugų teikimą, vertinti ir nustatyti pagalbos poreikį vaikui, inicijuoti jos teikimą, vykdyti prevencinę socialinę veiklą ir bendrai komandinei veiklai telkti kitus specialistus. Vadinasi socialinis darbuotojas turi gebėti telkti įstaigos kurioje dirba specialistų komandą.

Kito vaiko globos namų specialisto veiklą ir funkcijas reglamentuojančiuose „Socialinio pedagogo kvalifikaciniuose reikalavimuose ir pareiginėje instrukcijoje“ (2001) nurodoma, kad socialinis pedagogas vertina ir padeda spręsti globotinių problemas, susijusias su įvairiais vaikams kylančiais sunkumais (pagrindinių vaiko reikmių tenkinimo, saugumo užtikrinimo), dirba su vaikais, priklausomais nuo alkoholio, narkotinių medžiagų, patiriančiais seksualinį ir fizinį išnaudojimą, vykdo saviraiškos ir saviaktualizacijos, mokymosi motyvacijos, lankomumo, užimtumo, emocinių ir elgesio problemų prevencines programas. Šiuose reikalavimuose pažymima, kad socialinis pedagogas bendradarbiauja su klasių auklėtojais, kitais pedagogais, specialistais, įstaigos administracija sprendžiant vaikų socialines-pedagogines problemas, ieškant efektyvių pagalbos būdų. Padeda jiems geriau suprasti, kaip vaikų socialinė problemos veikia jų elgesį, pažangumą, lankomumą. Socialinis pedagogas atsako už profesionalų komandos socialinėms problemoms spręsti telkimą, bendradarbiavimo skatinimą.

¹⁶ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5d. įsakymas Nr. A1-92 Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?876673372>> [žiūrėta 2012-03-18].

Mokyklos psichologo bendrieji pareiginiai nuostatai (2005) nurodo, kad psichologas įvertina ir padeda spręsti vaiko psichologines, asmenybės ir ugdymosi problemas bendradarbiaudamas su vaiko tėvais (globėjais), specialiuoju pedagogu, logopedu, socialiniu pedagogu, kitais specialistais bei dirba su jais komandoje sprendžiant vaiko problemas. Dokumente nurodoma, kad esant būtinybei bendradarbiauja su kitomis institucijomis: Pedagogine psichologine tarnyba, Vaiko teisių apsaugos tarnybomis, Psichikos sveikatos centrais, policija ir kt.

Lietuvos medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ (2011) įsakymas reglamentuoja sveikatos priežiūros specialisto – bendrosios praktikos slaugytojo, dirbančio vaikų globos namuose darbą, kuriame numatyta, kad slaugytojas organizuodamas ir įgyvendindamas slaugą turi bendradarbiauti su sveikatos priežiūros specialistais, pacientais, turi mokėti dirbti komandoje, bendradarbiauti su kitomis institucijomis, nuo kurių priklauso globotinio sveikata.

Pažymėtina, kad vaikų globos namų kolektyvo telkėjas yra direktorius, kuris užtikrina globos namų darbuotojų bendradarbiavimą su vaikų tėvais, artimaisiais giminaičiais, savivaldybių Vaiko teisių apsaugos tarnybomis, savivaldybių Socialinės paramos skyriais, Įvaikinimo tarnyba, darbo biržomis, profesinio orientavimo ir mokymo įstaigomis, globos namų rėmėjais bei visuomene. Vaikų globos namų direktorius sudaro sąlygas veikti darbuotojų, vaikų, tėvų, rėmėjų komandoms (Bendrieji valstybės ir savivaldybių vaikų globos nuostatai 2005).

Apžvelgus teisinius ir norminius dokumentus reglamentuojančius vaikų globos namų veiklą, galima teigti, kad siekiant užtikrinti veiksmingą pagalbą vaikui, specialistai privalo bendradarbiauti tarpusavyje.

III. TARPINSTITUCINIO BENDRADARBIAVIMO VAIKŲ GLOBOS INSTITUCIJOJE GALIMYBIŲ TYRIMAS

3.1 Tyrimo organizavimas

Tyrimui atlikti buvo pasirinktas kokybinis duomenų rinkimo metodas – interviu. Šis tyrimo metodas buvo pasirinktas siekiant suvokti informantų patirtį, sužinoti nuomones ir vertinimus tiriamais klausimais. Buvo apklausti X Vilniaus vaikų globos namų šeši darbuotojai: keturi socialiniai darbuotojai, vienas socialinis pedagogas ir vienas psichologas. Šie informantai buvo pasirinkti atsižvelgiant į jų darbo patirtį ir stažą institucijoje (2 lentelė).

2 lentelė. Tiriamųjų charakteristika

	Išsilavinimas	Darbo stažas
A1	Aukštesnysis	7
A2	Aukštasis	13
A3	Aukštasis	6
A4	Aukštasis	12
E1	Aukštasis	5
M1	Aukštasis	19

Tyrimas buvo atliekamas informantų darbo vietose gavus institucijos vadovo sutikimą tyrimui atlikti. Atliekant tyrimą buvo laikomasi etikos principų. Iš tiriamųjų buvo gautas laisvanoriškas sutikimas dalyvauti tyrime ir sutikimas interviu įrašyti tam, kad vėliau duomenys būtų išsamiai išanalizuoti. Laikantis anonimiškumo, informantai tyrime įvardijami simboliais: A1, A2, A3, A4, E1, M1. Taip pat informantų vardai ir pavardės neskelbiamos laikantis konfidencialumo. Interviu vaikų globos namų specialistams sudaro penki klausimų blokai:

- Sprendžiamų globotinių problemų pobūdis;
- Bendradarbiavimas sprendžiant globotinių problemas;
- Komandinio darbo organizavimas sprendžiant globotinių problemas;
- Tarpinstitucinis bendradarbiavimas;
- Požiūris į tarpinstitucinių tinklų kūrimo galimybę.

Klausimai pateikti 1 priede. Tyrimas atliktas 2011 m. birželio-rugsėjo mėn. Interviu vyko iki 1 val. su kiekvienu informantu.

3.2 Tyrimo rezultatų analizė

Siekta išsiaiškinti tyrime dalyvavusių vaikų globos socialinių darbuotojų, socialinio pedagogo ir psichologo požiūrį į bendradarbiavimo globos institucijoje, sprendžiant globotinių problemas, galimybes. Tyrimui panaudotas interviu metodas, kurio metu socialinių darbuotojų, socialinio pedagogo ir psichologo teirautasi, kokias globotinių problemas dažniausiai sprendė pastaruoju metu. Kaip parodė interviu duomenys, dažniausiai pastaruoju metu, specialistai sprendė problemas susijusias su:

- mokymosi procesu (mokyklos nelankymas, mokymosi motyvacijos stoka);
- tarpusavio santykiais (vaikų ir tėvų santykiai, globotinių tarpusavio konfliktai, globotinių ir darbuotojų tarpusavio santykiai);
- elgesio problemomis (agresyvus elgesys, seksualinis išnaudojimas, bėgimas iš globos namų);
- psichologinės (adaptacijos šeimynoje, mokykloje, darželyje).

Kaip vieną iš ryškiausių problemų visi specialistai pažymėjo mokyklos nelankymą (3 lentelė):

„Globotiniai nenori lankyti mokyklas, dažnai praleidinėja pamokas, todėl juos reikia nuolat kontroliuoti, lankytis mokyklose, bendradarbiauti su klasės auklėtojais, socialiniu pedagogu, mokyklos administracija ir spręsti nenoro mokytis priežastis“ (A1).

Priežastys, kodėl vaikas nenori lankyti mokyklą yra kompleksinės, tačiau vengimas lankyti mokyklą yra svarbus signalas, rodantis, kad vaikui reikalinga pagalba. Kaip teigia vienas informantas:

„labai svarbu socialiniam darbuotojui motyvuoti vaiką lankyti mokyklą. Be to, nemažai vaikų mokosi pagal adaptuotas, modifikuotas ir specialiąsias programas“ (A2).

Socialiniai darbuotojai pažymi, kad ne visada pavyksta išspręsti mokyklos nelankymo problemą, nes

„vaikai į globos namus ateina iš šeimų, kuriose nebuvo skiriamas pakankamas dėmesys mokymuisi, nesuformuoti socialiniai įgūdžiai, socialiai apleisti, šeimoje nebuvo kreipiamas dėmesys į mokyklos lankymą, buvo nekontroliuojamas jos lankymas“ (A3).

„Jeigu nori ir bendradarbiauja mokykla su mumis, tai dažniausiai pavyksta mokyklos nelankymo problemą išspręsti“ (M1).

Vaikų ir tėvų santykiai – kita problema, kurios dažniausiai nepavyksta išspręsti, nes būna,

„kad vaikai nenori bendrauti su tėvais. Dėl to, kad tėvai nesusitvarko su savo problemomis – alkoholizmu“ (A1).

3 lentelė. Specialistų dažniausiai sprendžiamos problemos vaikų globos namuose

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Mokymosi proceso realizavimas	Mokymosi motyvacijos stoka	„susidūriau su mokymosi motyvacija, vaikai nenori lankyti mokyklos, vaikus reikia motyvuoti“ (A2).
	Mokyklos nelankymas	„sprendėme mokyklos nelankymo problemą, vienas berniukas blogai lankė mokyklą“ (A3). „Mokyklos lankymas, nelankymas“ (A4), (M1), (E1).
Tarpusavio santykiai	Vaikų ir tėvų santykiai	„vaikai dažniausiai nenori bendrauti, dėl to, kad tėvai nesusitvarko su savo problemomis – alkoholizmu“ (A1).
	Globotinių tarpusavio konfliktai	„mažiukų išnaudojimas, vyresni išnaudoja mažiukus: budėjimas, tvarkymasis, patarnavimas“ (A4).
	Globotinių ir darbuotojų tarpusavio santykiai	„su suaugusiais, personalu yra daug problemų, nes niekvienas gali surasti kelią į vaiko širdį“ (A4).
Elgesio problemos	Agresyvus elgesys	„Vienas berniukas 4 metų, darželyje elgiasi įžūliai, muša kitus vaikus, problemas sprendžia smurto būdu, keikiasi, atsisako vykdyti užduotis, auklėtojos skundžiasi, kad vaikas žlugdo visos grupės veiklą“ (A3).
	Seksualinis išnaudojimas	„Seksualinis išnaudojimas, opi problema, labai saugom mažiukus, nes gyvena vaikai nuo 3-17 metų, labai bijom“ (A4).
	Bėgimas iš globos namų	„Vieno berniuko, kuris atėjo į mūsų šeimyną, nes dažnai bėgdavo iš namų, atsisakė gyventi namuose, dėl to pateko į globos namus. Ir iš globų namų jis bėgdavo, ir dažniausiai vieną dieną jis globos namuose, o kitą jau pabėgęs“ (A3). „valkatavimo dabar pas mus atsirado problema, dėl naujokų valkatavimo“ (M1).
Psichologinės - emocinės	Adaptacija šeimynoje, mokykloje, darželyje	„Kadangi mūsų šeimynoje daug naujokų, tai vaikų adaptacijos problemos: šeimynoje, darželyje, mokykloje naujoj, nes vaikas turi pritapti“ (A4). „adaptacijos globos namuose, netekties įveikimas“ (E1).

Informantai ieško šios problemos priežasčių ir nurodo, kad

„šios problemos nepavyksta išspręsti todėl, kad tėvai patys nesistengia spręsti savo problemų, jiems neįdomūs vaikai, paliko valstybei ir galvoja, kad tai valstybės pareiga“ (A1).

Kita grupė problemų, kurios iškyla globos namuose ir kurias sprendžia ten dirbantys specialistai, susijusi su globotinių tarpusavio santykiais ir jų santykiais su darbuotojais.

Pastebimas mažesnių vaikų išnaudojimas:

„...vyresni išnaudoja mažiukus: budėjimas, tvarkymasis, patarnavimas“ (A4).

Vyresni vaikai linkę vadovauti jaunesniems, nori, kad už juos budėtų virtuvėje, poilsio kambaryje, jiems patarnautų. Dėl to kyla vaikų tarpusavio konfliktai.

Kita problema – globotinių santykiai su darbuotojais:

„Su suaugusiais, personalu yra daug problemų, nes nekiekvienas gali surasti kelią į vaiko širdį“ (A4).

Dažna problema vaikų globos namuose yra agresyvus elgesys, smurto naudojimas:

„Buvęs atvejis, kad agresyviu elgesiu skundžiamasi net darželyje. Vienas berniukas 4 metų, darželyje elgėsi įžūliai, mušė kitus vaikus, problemas sprendė smurto būdu, keikėsi, atsisakydavo vykdyti užduotis, auklėtojos skundėsi, kad vaikas žlugdo visos grupės veiklą“ (A3).

Kitą opią problemą, vienas informantas paminėjo seksualinį išnaudojimą. Būtent berniukų šeimynose opi seksualinio išnaudojimo problema:

„Kadangi vienoje šeimynose gyvena įvairaus amžiaus vaikų, nuo 3 iki 17 metų. Be to, globos įstaigoje yra buvęs seksualinio išnaudojimo atvejis, todėl ypatingai reikia saugoti mažus vaikus. Mes nežinome, kokios seksualinės patirties vaikai turi ateidami gyventi į globos namus, ir mes nežinome kaip vaikai gyvena šeimoje, ką matė, girdėjo. Gyvenimo sąlygos baisios, kai viename kambaryje gyvena dešimt asmenų“ (A4). Kitas informantas, dirbantis mergaičių šeimynose, kaip problemą įvardijo – per ankstų lytinį brendimą:

„Jau 12 metų mergaitės nori draugauti su berniukais ir apie tai tik ir kalba...“ (A2).

Dar viena, neseniai atsiradusi problema, bėgimas iš globos namų:

„pateko į globos namus dėl to, kad dažnai bėgdavo iš namų ir pats atsisakė gyventi namuose. Tačiau jis bėga ir iš globos namų: dažniausiai vieną dieną jis globos namuose, o kitą jau pabėgęs. Kai jis pabėga, bendrauja su savo draugais, kurie irgi linkę į asocialų elgesį, pasislėpę uosto klijus, pjaustosi rankas ir pan. Tai nauja problema, anksčiau nebuvo tokios“ (A3).

Išskirta ir valkatavimo problema:

„valkatavimo dabar pas mus atsirado problema, dėl naujokų valkatavimo“ (M1). Pažymima, kad naujai atėję vaikai yra linkę į gatvės gyvenimą:

„didžiausia, mano kaip specialistės problema būtų naujokų valkatavimas ir kol kas nei mums, nei policijai, nei vaikų apsaugos skyriui nepavyksta nieko padaryt, nepavyksta iš vis tų vaikų sutvarkyti, nes vaikai priprato gyventi „bomžyne“ (M1).

Kaip problemą informantai įvardijo – adaptaciją šeimynoje, mokykloje, darželyje:

„Kadangi šeimynoje daug naujokų, tai vaikų adaptacijos problemos: šeimynoje, darželyje, mokykloje naujoj, nes vaikas turi pritapti“ (A4). Sunku adaptuotis naujiems vaikams, nes kiti vaikai ne iš karto priima, tas vyksta palaipsniui ir ši problema vėliau išsprendžiama.

Apibendrinant galima teigti, kad specialistams dažniausiai pavyksta išspręsti adaptacijos sunkumus, tarpusavio santykių, konfliktines situacijas.

Informantai teigia, kad sunkiausiai sekasi spręsti elgesio, mokyklos nelankymo, valkatavimo problemas. *„Šių problemų sprendimui reikia daugiau laiko, tik po metų ar po pusmečio galima pasakyti pavyko kažką padaryti ar ne“ (E1).*

Paklausus specialistų kaip mano, ko reiktų, kad globotinių problemos būtų išspręstos, dauguma buvo vieningos nuomonės, kad problemų sprendimui reikalingas komandinis darbas:

„Reikėtų kad būtų komandinis darbas, kad ne vienas socialinis darbuotojas spręstų problemas. Nes dažniausiai egzistuoja tokia tendencija, kad tavo vaikai, tavo problemos, tad tvarkykis kaip nori. O vienam labai sunku, nes žmogus tiesiog nepajėgus visko apimti. Fiziškai nepajėgus aprėpti, neužtenka jėgų“ (A4).

„Vienas žmogus čia nieko nepadarys, reikalingas komandinis darbas, be specialistų pagalbos neapsieita, reikalinga vieninga sistema, kad būtų sukurta komanda“ (A3).

Nors problemų sprendimas vaikų globos namuose *„priklauso nuo to kiek yra pažeistas vaikas, kokią patirtį jis turi, kiek pats yra motyvuotas keistis ir nuo jo paties nusiteikimo, motyvacijos pasikeisti“ (E1).*

Svarbų vaidmenį atlieka valstybės ir vaiko gerovės specialistai:

„valstybei reikėtų tam tikrų įstatymų, kad tėvus sutvarkytų, kad tie vaikai neatsidurtų vaikų globos namuose“ (A1).

„padėtų specialistų darbas vykdant edukacinius užsiėmimus vaikams, rengiant išvykas į muziejus, organizuojant renginius, vedant pokalbius, paskaitas“ (A2).

Vaikų globos namų specialistai dažniausiai globotinių problemas sprendžia individualiai, pasirinkdami įtikinėjimo metodą – pokalbio forma (4 lentelė):

„tai pati kiek sugebu stengiuosi tvarkytis – individualūs pokalbiai, šiaip užsiėmimai su vaiku, piešimas, žaidimai“ (A4);

„Pokalbiai pagrinde, nes nelabai ką kitą galima pasiūlyti“ (A4).

Kitas būdas, kurį renkasi vaikų globos namų specialistai – ryšio su mokykla palaikymas, siekiant nuolat palaikyti kontrolę:

4 lentelė. Individualaus globotinių problemų sprendimo būdai

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Individualiai	Pokalbiai	<p>„Pokalbių metu sprendžiu problemas“ (A2).</p> <p>„tai pati kiek sugebu stengiuos tvarkytis – individualūs pokalbiai, šiaip užsiėmimai su vaiku, piešimas, žaidimai“ (A4).</p> <p>„Individualių konsultacijų metu“ (E1).</p> <p>„individualūs pokalbiai“ (A1).</p> <p>„Pokalbiai pagrinde, nes nelabai ką kitą galima pasiūlyti“ (A4).</p> <p>„Pirma tai aišku konsultuojant individualiai...“ (M1).</p>
	Kontrolės palaikymas bendradarbiaujant su mokykla	<p>„beveik kiekvieną dieną skambinu klasės auklėtojom, mokytojoms, socialiniams pedagogams“ (A2).</p> <p>„Kartą per savaitę lankėmės mokykloje, bendravome su klasės auklėtoja, socialine pedagoge, vaikas buvo kontroliuojamas. Buvo sudaryta trišalė individuali sutartis, tarp mokyklos, vaikų globos namų ir vaiko, kuris pats pasirašė ir pasižadėjo lankyti mokyklą, taikėme paskatinimo ir nuobaudų sistemą“ (A3).</p>

„beveik kiekvieną dieną skambinu klasės auklėtojom, mokytojoms, socialiniams pedagogams“ (A2);

„Kartą per savaitę lankėmės mokykloje, bendravome su klasės auklėtoja, socialine pedagoge, vaikas buvo kontroliuojamas.“

Pažymėtina, kad šiuo atveju taikyta ir papildoma elgesio keitimo taktika – paskatinimo ir nuobaudų taikymas. Buvo „sudaryta trišalė individuali sutartis, tarp mokyklos, vaikų globos namų ir vaiko, kuris pats pasirašė ir pasižadėjo lankyti mokyklą, taikėme paskatinimo ir nuobaudų sistemą“ (A3).

Tyrimo duomenų analizė (5 lentelė) rodo, kad taip pat specialistai, spėsdami globotinių problemas bendradarbiauja institucijoje arba stengiasi ieškoti pagalbos kitose institucijose, į ugdymo procesą įtraukdami šeimą arba globėjus:

„Darom šeimynos susirinkimus“ (A1).

„kreipėmės į globos namų psichologą <...> stengiamės laikytis taisyklės, kad visi darbuotojai dirbantys globos namuose laikytųsi vieningos sistemos, vieningo požiūrio į šio vaiko elgesį“ (A3).

„pirma kreipėmės į globos namų psichologą“ (A3).

5 lentelė. Globotinių problemų sprendimas bendradarbiaujant

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Bendradarbiaudami	Institucijoje	„Darom šeimos susirinkimus“ (A1). „kreipėmės į globos namų psichologą, <...> stengiamės laikytis, kad visi darbuotojai dirbantys globos namuose laikytųsi vieningos sistemos, vieningo požiūrio į šio vaiko elgesį“ (A3). „grupinių konsultacijų metu“ (E1).
	Už institucijos ribų	„rekomendavo psichiatro konsultacijas, vaikas lanko psichiatro konsultacijas“ <...> „bendraujam su darželio auklėtoja, dalinamės patirtimi“ (A3). „...po to bandėm, kad ir specialistai padėtų psichiatrai ar psichologai iš raidos centro“ (M1). „bendravome su tėvais, bet mama atsisakė padėti“ (A3).

Sprendžiant globotinių problemas bendradarbiaujama su už institucijos esančiais specialistais:

„po to bandėm, kad ir specialistai padėtų psichiatrai ar psichologai iš raidos centro“ (M1).

„pirma kreipėmės į globos namų psichologą, vėliau į psichiatrą, berniukas lankė psichiatro konsultacijas, bet problemos nepavyko vis tiek išspręsti“ (A3).

Į vaiko problemos sprendimą mėginama įtraukti tėvus:

„Bendravome su tėvais, bet mama atsisakė padėti, kadangi ji jau pakankamai prisikentėjo nuo savo vaiko ir jeigu jis nenori su ja gyventi, tai tegul sprendžia dabar tą problemą kiti, kur jis gyvena. Vaiko mamos teigimu, ji turi dar kitų vaikų ir rūpinsi kitais dviem vaikais. O šitas vaikas pats atsisakė gyventi namuose, todėl ir ji atsisakė su globos namais bendrauti ir padėti“ (A3).

Apibendrinant galima teigti, kad specialistai globotinių problemas dažniausiai iš pradžių sprendžia individualių pokalbių metu, o tik vėliau į pagalbą pasitelkia kitus specialistus institucijoje ir už jos ribų. Pastebėta, kad vaikų tėvai nėra linkę kartu spręsti globotinių problemas.

Bendradarbiavimo vaikų globos namuose prielaidos siejamos su sprendžiamų problemų sudėtingumu (6 lentelė).

6 lentelė. Globotinių problemų sudėtingumas kaip tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaida

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Problemų sudėtingumas	Elgesys	„nesusitvarkau dėl elgesio...“ (A1). „konfliktai tarp vaikų“ (A2). „globos namų vidaus taisyklių nesilaikymo“ (A3). „Agresija, piktumas“ (A2). „sakykim sprendžiant elgesio problemas“ (E1).
	Sveikata	„Kas turi proto atsilikimą“ (A4). „Daug vaikų turi adaptuotą, modifikuotą, spec. programą“ (A4). „psichotropinių medžiagų vartojimas“ (A3). „dėl seksualinių problemų“ (A1).
	Mokyklos lankymas	„nesusitvarkau dėl mokyklos nelankymo...“ (A1). „Mokyklos lankomumo“ (A2). „Mokyklos nelankymas“ (A3).

Informantų teigimu, institucijoje dirbantys specialistai, norėdami sėkmingai spręsti vaikų elgesio, mokyklos nelankymo problemas ir problemas susijusias su globotinių sveikata, bendradarbiauja tarpusavyje. Nustatyta, kad visais atvejais, kai spręsdamas konkrečią problemą specialistas nepasiekia teigiamų pokyčių, jis kreipiasi pagalbos į kitus institucijoje dirbančius specialistus:

„kada jau tikrai nesusitvarkau dėl elgesio, mokyklos nelankymo, dėl seksualinių problemų, tada reikia psichologo ir medikų pagalbos“ (A1).

„Mokyklos nelankymo, psichotropinių medžiagų vartojimo, globos namų vidaus taisyklių nesilaikymo, psichologinėms globotinių problemoms spręsti pasitelkiu socialinį pedagogą, administraciją ir psichologą“ (A3).

„Sulaukiu pagalbos iš socialinių darbuotojų ir psichologo, visų problemų sprendimui, kurios iškyla globos namuose“ (M1).

Kita bendradarbiavimo institucijoje prielaida – turima bendradarbiavimo teikiant pagalbą vienas kitam patirtis (7 lentelė).

Bendradarbiauti ir dalintis patirtimi nuolat skatina administracija:

„Su administracija susirenkam, apsitariam problemas, darom įvairiausių susirinkimus“ (A1).

Taip pat patirtį tarpinstitucinio bendradarbiavimo palaikyme ir skatinime galima sieti su kitų institucijoje dirbančių specialistų – socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų – pagalba sprendžiant globotinių problemas:

„einu pas socialinę pedagogę ir sprendžiam kartu problemas“ (A2).

„I socialinį pedagogą kreipiamės, kai reikia spręsti klausimus susijusius su mokyklomis, kitomis ugdymo įstaigomis, jei elgesio problemų yra <...> jis suteikia informaciją“ (A3).

„Darbuotojai padeda geranoriškai, suteikia tą informaciją, papasakoja kaip vaikas elgiasi, kaip keičiasi <...>. Jis kaip sudedamoji dalis turėtų būti bendro darbo su globotinio problema“ (E1).

7 lentelė. Pagalbos organizavimo patirtis kaip tarpinstitucinio bendradarbiavimo prielaida

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Pagalbos institucijoje organizavimo patirtis	Administracijos vaidmuo	„susirenkam, apsitariam problemas, darom įvairiausių susirinkimus“ (A1).
	Socialinio pedagogo / darbuotojo veikla	<p>„einu pas socialinę pedagogę ir sprendžiam kartu problemas“ (A2).</p> <p>„suteikia tą informaciją, papasakoja kaip vaikas elgiasi, kaip keičiasi“ <...> „jis taiko elgesio korekcijas, tam tikrus metodus, taisykles, paskatinimus arba nuobaudas“ (E1).</p> <p>„į socialinį pedagogą kreipiamės, kai reikia spręsti klausimus susijusius su mokyklomis, kitomis ugdymo įstaigomis, jei elgesio problemų yra <...> jis suteikia informaciją“ (A3).</p> <p>„iš socialinių darbuotojų, kurie tiesiogiai dirba su vaiku, man reikalinga informacija, tas grįžtamasis ryšys apie vaiko elgesį“ (E1).</p>
	Psichologo pagalba	<p>„darom bendrus užsiėmimus, paskaitėles, filmus žiūrim kartu, po to aptariam kaip žaidimo forma, psichologė individualiai kalbasi. Informacija dalinamės“ (A4).</p> <p>„konsultuoja tiek darbuotojus, tiek globotinius, skiria jiems individualias konsultacijas, socialinius darbuotojus informuoja apie pagalbą už globos namų, jei reikia nukreipia pas kitus specialistus ir įstaigas“ (A3).</p> <p>„daugiausiai su psichologu tariusi kaip spręsti problemą“ (A4).</p>

„Su psichologe darom bendrus užsiėmimus, paskaitėles, filmus žiūrim kartu, paskui aptariam kaip žaidimo forma, psichologė individualiai kalbasi. Informacija dalinamės su psichologe, aš jai, ji man (A4).

Psichologas „konsultuoja tiek darbuotojus, tiek globotinius, skiria jiems individualias konsultacijas, socialinius darbuotojus informuoja apie pagalbą už globos namų, jei reikia nukreipia pas kitus specialistus ir įstaigas“ (A3).

Taigi, dvi svarbiausios tarpinstitucinio bendradarbiavimo vaikų globos namuose prielaidos – globotinių problemų sudėtingumas ir specialistų turima bendradarbiavimo patirtis teikiant pagalbą globotiniui.

8 lentelė. Bendradarbiavimo sprendžiant globotinių problemas institucijoje skatinimo galimybės

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Bendradarbiavimo skatinimo galimybės	Tarpusavio pasitikėjimu grįstos aplinkos kūrimas	„kad mes nebijant galėtume pasakyti tą problemą, kas aš nebūčiau apkaltinta, kad pati nesusitvarkau. O kad mane suprastų ir padėtų“ <...> „kad mane suprastų ir padėtų“ (A1).
	Iniciatyvos ir atsakomybės skatinimas	„o iš suaugusio žmogaus irgi nėra iniciatyvos, tai ir vėlgi gaunasi kad čia tavo problema“ <...> „Trūksta tiesioginio darbo, daugiau iniciatyvos, o ne su popieriais dirbti“ (A4). „Reikalingas pareigų pasiskirstymas tarp specialistų“ (A3).
	Kvalifikacijos tobulinimas	„Reikalingas globos namų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas“ (A3). „Daugiau reikėtų supervizijų, su kolegomis - psichologais pasitarimų reikia...“ (E1).
	Grįžtamojo ryšio užtikrinimas	„...įvertinto grįžtamojo ryšio. Jeigu iškilo problema, yra kažkoks sprendimas, kažkoks planas, tai po to turi būti ir įvertinimas to“ (E1).

Vaikų globos namų specialistai pabrėždami bendradarbiavimo svarbą, išskiria ir tolesnio jo skatinimo galimybes, susijusias su tarpusavio pasitikėjimu grįstos aplinkos kūrimu, vadybiniais sprendimais įgalinančiais imtis atsakomybės ir iniciatyvos (8 lentelė). Socialiniai darbuotojai pripažįsta, kad vieniems sunku išspręsti problemas. Pabrėžiami vaikų globos namų darbuotojų tarpusavio pasitikėjimu grįsti santykiai, kurie padėtų spręsti globotinių problemas:

„manyčiau reikėtų daugiau tarpusavio supratimo, kad mes nebijant galėtume pasakyti tą problemą, kas aš nebūčiau apkaltinta, kad pati nesusitvarkau. O kad mane suprastų ir padėtų“ (A1).

Akcentuojama iniciatyvos ir atsakomybės būtinybė sėkmingam darbui. Pasak informantų, ne visi specialistai atsakingai atlieka savo funkcijas, neretai daugiau dėmesio skiria dokumentų tvarkymui, o ne tiesioginiam darbui su vaiku:

„Kad daugiau kiti asmenys dirbtų tiesiogiai su vaikais, ne su popieriais, o tikrai trūksta to darbo, nes vaikai dažniausiai neina patys, o iš suaugusio žmogaus irgi nėra iniciatyvos, tai ir vėlgi gaunasi kad čia tavo problema, nes vaikas nenuveina pas psichologą ar socialinį pedagogą, jei

neina vaikas sako, kad viskas gerai, o iš tikro nėra gerai. Tai ir vėl gaunasi, kad tik aš galiu su juo šnekėtis. Trūksta tiesioginio darbo, daugiau iniciatyvos, ne su popieriais dirbti“ (A4).

Tam, kad specialistai, sprenddami globalinių problemas bendradarbiautų, jie turi gerai išmanyti bendradarbiavimo organizavimo būdus ir vertintų bendradarbiavimo teikiamus privalumus. Todėl informantai išskiria dar vieną tolesnio bendradarbiavimo skatinimo galimybę – kvalifikacijos tobulinimą:

„Reikalingas <...> globos namų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas“ (A3).

„Daugiau reikėtų supervizijų, su kolegomis - psichologais pasitarimų reikia...“ (E1).

Pabrėžiama, kad bendradarbiavimą užtikrintų gerai organizuotas grįžtamasis ryšys, nuolatinis situacijos vertinimas ir analizė:

„Jeigu iškilo problema, yra kažkoks sprendimas, kažkoks planas, tai po to turi būti ir įvertinimas to. Tai kartais pasigendu to atgalinio ryšio, pradžia lygtais buvo, bet galo nėra, tęstinumo to nebūna, užtikrintumo, kad pradėtas darbas manau, turėtų būti pabaigtas, dažnai būna kad prasideda ir neaišku kaip baigėsi“ (E1).

Vadinasi specialistai suprastdami bendradarbiavimo svarbą, kaip veiksmingos pagalbos globaliniui teikimo pagrindą, turi telkti įvairių specialistų komandą, kurie tik dirbdami kartu pasiektų teigiamų rezultatų.

Informantai pažymi, kad konkretaus atvejo problemai spręsti kuriamos dažniausiai komandos:

„Iškilus problemai jinai yra sušaukiama, susirenka, išsprendžia tą problemą, į tą sprendimą, tą susirinkimą kartais netgi ir globalinis gali būti pakviestas. Išsiaiškinama situacija ir bandoma ieškoti sprendimų, priimti vienokį ar kitokį sprendimą“ (E1).

Komandą sudaro *„direktorius arba direktoriaus pavaduotoja socialiniams reikalams, socialinis pedagogas, socialinis darbuotojas, psichologas. Ta komanda būna įvairi, ten gali nebūti socialinio darbuotojo, kuris dirba su vaiku, gali būti tik direktorius. Arba socialiniai pedagogai tiktai tariasi. Labai įvairiai būna, priklausomai nuo problemos pobūdžio, globalinio esamų problemų“ (E1).*

9 lentelė. Komandinio darbo vertinimas

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Komandinio darbo vertinimas	Teigiamas	<p>„dirba specialistai, kai socialinis darbuotojas sulaukia pagalbos iš specialistų, tai problemą spręsti yra žymiai lengviau“ (A3).</p> <p>„kai nusprendžiama globotinį perkelti į kitą šeimyną, ir elgesys ten pasitaiso ir problema išsprendžia. Tai tada taip, galima sakyti, kad komanda dirba efektingai, tinkamai rastas sprendimas“ (E1).</p>
	Nepatenkinamas	<p>„Globos namuose nėra jokios komandos, gerai būtų kad ji atsirastų“ (A4).</p> <p>„Nėra sistemos komandinio darbo, kaip komandinio darbo pagalbos vaikui“ (A2).</p> <p>„Pagal viską pas mus turi veikti komanda, bet iš tikrųjų pas mus jos nėra. O kažkada buvo socialinė – psichologinė komanda, smurto...“ (M1).</p> <p>„nevyksta komandinis darbas, nes nėra komandos“ (A4).</p> <p>„Geriausiu atveju kaip vyksta komandinis darbas, dažniausiai problemas sprendžia socialinis darbuotojas, psichologas, socialinis pedagogas“ (A4).</p> <p>„kartais tos komandos, labai aiškaus sprendimo nėra. Yra tik problemos svarstymas, išviešinimas, visi sužino, kad tai yra tokia problema, bet kartais atsitinka taip, kad to sprendimo nėra, arba yra sprendimas tartis su kitomis institucijomis: Vaiko teisėm, kreiptis į psichiatrą, kreiptis į paramos centrą arba raidos centrą, ieškoti kas mums dar galėtų padėti jei nesugebam patys čia susitvarkyti ir išspręsti“ (E1).</p>

Tyrimo rezultatų analizė (9 lentelė) rodo, kad daugiau neigiamai, nei teigiamai. Vertindami komandos veiksmingumo teigiamas puses informantai pažymi:

„dirba specialistai ir socialinis darbuotojas sulaukia pagalbos iš specialistų, tai problema spręsti yra žymiai lengviau“ (A3).

„kai nusprendžiama globotinį perkelti į kitą šeimyną, ir elgesys ten pasitaiso ir problema išsisprendžia. Tai tada taip, galima sakyti, kad komanda dirba efektingai, tinkamai rastas sprendimas“ (E1).

Tačiau nurodo, kad tikro komandinio darbo vaikų globos namuose nėra:

„kartais tos komandos, labai aiškaus sprendimo nėra. Yra tik problemos svarstymas, išviešinimas, visi sužino, kad tai yra tokia problema, bet kartais atsitinka taip, kad to sprendimo nėra, arba yra sprendimas tartis su kitomis institucijomis: Vaiko teisėm, kreiptis į psichiatrą, kreiptis į paramos centrą arba raidos centrą, ieškoti kas mums dar galėtų padėti jei nesugebam patys čia susitvarkyti ir išspręsti“ (E1).

Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad institucijoje komandinio darbo veiksmingumas nėra teigiamai vertinamas, tam gali turėti įtakos netinkamai organizuojamas komandinis darbas, nes vieni informantai nurodo, kad institucijoje komandinio darbo nėra, o kiti, kad komanda kuriama tam tikros problemos sprendimui. Vadinasi institucijoje būtinas komandinio darbo inicijavimas.

10 lentelė. Komandinio darbo inicijavimas

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Komandinio darbo iniciatoriai	Socialinis darbuotojas	„Socialinis darbuotojas inicijuoja pagalbos teikimą“ (A4). „jis yra arčiausiai vaikų, dirba su jais tiesioginį darbą, iškilus tam tikroms problemoms kreipiasi į specialistus“ (A3).
	Bet kuris specialistas	„komanda telkiama gali būti tiek socialinio darbuotojo iniciatyva, tiek psichologo iniciatyva, tiek socialinio pedagogo iniciatyva, tiek administracijos: pavaduotojos ar direktoriaus iniciatyva. Nėra nustatyta labai aiški tvarka, kas kada turi inicijuoti“ (E1). „Šeimynos socialinis darbuotojas, kuriam aktuali problema, socialinis pedagogas, psichologas, pavaduotoja socialiniams reikalams, gali būti slaugytoja įtraukiama“ (A3).

Nors „komanda telkiama gali būti tiek socialinio darbuotojo iniciatyva, tiek psichologo iniciatyva, tiek socialinio pedagogo iniciatyva, tiek administracijos: pavaduotojos ar direktoriaus iniciatyva. Nėra nustatyta labai aiški tvarka, kas kada turi inicijuoti“ (E1), visgi dažniausiai globotinių problemų sprendimą inicijuoja socialinis darbuotojas (10 lentelė), nes:

„jis yra arčiausiai vaikų, dirba su jais tiesioginį darbą, iškilus tam tikroms problemoms kreipiasi į specialistus“ (A3).

Apibendrinat galima teigti, kad institucijoje komandinis darbas yra epizodinis, nėra pastovus. Pastebima, kad komanda kuriama, tam tikrai ekstra problemai spręsti, o globotinių problemų sprendimo iniciatorius yra socialinis darbuotojas.

Interviu metu teirautasi, kokių institucijų specialistus dažniausiai įtraukia vaikų globos namų darbuotojai sprenddami globotinių problemas (11 lentelė). Informantai lakoniškai pažymėjo, kad dažniausiai į globotinių problemų sprendimą įtraukia Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistus:

„Vaiko teisės kviečiamos“ (A1).

„vaikų teisės“ (A4).

„Dažniausiai vaiko teisių specialistai“ (E1).

„Pasitelkiama Vaiko teisių apsaugos tarnyba“ (M1).

„Vaiko teisių apsaugos tarnyba, bet problemos sprendžiamos per socialinę pedagogę...“ (A2).

Vaiko teisių apsaugos tarnybos atstovai kviečiami, kai reikia spręsti globotinių elgesio ir mokyklos nelankymo problemas: „Vaiko teisių apsaugos tarnybą visom problemoms: elgesio ir mokyklos lankymo“ (M1).

Į pagalbą pasitelkiama policija/nepilnamečių reikalų inspektorius:

„Su policija bendradarbiavimas vyksta, su inspektore prevenciniai renginiai, bet ne tik inspektore, bendrauju ir su tyrėjais kur paieškos veiksmus daro, kai vaikatauja vaikai, bet mūsų vaikus sunku rasti. Pas mus yra nuolatinė inspektore, kuri atvažiuoja ir mes nuvažiuojam“ (M1).

Įtraukia „teisėsaugos institucijų darbuotojus: nuolat bendradarbiaujam su nepilnamečių reikalų inspektore“ (A3).

Globotinių sveikatos problemoms spręsti informantai pasitelkia „gydymo įstaigų specialistus: psichiatras, logopedas“ (A3); „poliklinikos psichiatrą, raidos centro specialistus“ (M1); taip pat yra „specialistai kviečiami iš sveikatos cento“ (A1).

Mokymosi procesui užtikrinti pasitelkiami „mokyklos atstovai“ (A4); į pagalbą įtraukia „Švietimo įstaigų, kurias lanko globotiniai, specialistus“ (A3).

Tai pat tarpinstituciniame bendradarbiavime dalyvauja „iš pedagoginės – psichologinės tarnybos specialistai kviečiami“ (A1). Pedagoginės – psichologinės tarnybos specialistai konsultuoja ne tik globotinius, turinčius mokymosi ir elgesio problemų, sunkumų santykiuose su bendraamžiais ir darbuotojais, bet ir vaikų globos namų personalą.

11 lentelė. Specialistų įtraukimas į tarpinstitucinį bendradarbiavimą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Atstovai tarpinstituciniam globotinių problemų sprendimui	Vaiko teisių apsaugos tarnyba	„Vaiko teisės kviečiamos“ (A1). „vaikų teisės“ (A4). „Dažniausiai vaiko teisių specialistai“ (E1). „Pasitelkiama Vaiko teisių apsaugos tarnyba“ (M1). „Vaiko teisių apsaugos tarnyba, bet problemos sprendžiamos per socialinę pedagogę...“ (A2).
	Policija / nepilnamečių reikalų inspektorius	„Su policija bendradarbiavimas vyksta, su inspektore prevenciniai renginiai, bet ne tik inspektore, bendrauju ir su tyrėjais kur paieškos veiksmus daro, kai vaikatauja vaikai“ <...> „Pas mus yra nuolatinė inspektore, kuri atvažiuoja ir mes nuvažiuojam“ (M1). „teisėsaugos institucijų darbuotojus: nuolat bendradarbiaujam su nepilnamečių reikalų inspektore“ (A3). „policijos komisariatas įtraukiamas“ (A2). „inspektore, policija kviečiama“ (A1). „policijos atstovai“ (A4). „...policijos komisariatas“ (A2).
	Sveikatos priežiūros institucijos	„gydymo įstaigų specialistus: psichiatras, logopedas“ (A3). „poliklinikos psichiatrą, raidos centro specialistus“ (M1). „specialistai kviečiami iš sveikatos centro“ (A1). „poliklinikos psichiatras“ (A2).
	Mokykla	„mokyklos atstovai“ (A4). „Švietimo įstaigų, kurias lanko globotiniai, specialistus“ (A3).
	Pedagoginė – psichologinė tarnyba	„iš pedagoginės – psichologinės tarnybos specialistai kviečiami“ (A1).

Informantai pažymėjo, kad „kreipiamės į kitus specialistus tada, kai nesugebam patys išspręsti, nebežinom tinkamo sprendimo arba tinkamo būdo, kai jau būna išbandyta tai ką mes patys galim sutvarkyti“ (E1).

Apibendrinat interviu duomenis, galima daryti išvadą, kad informantai į pagalbą globotiniui pasitelkia už institucijos esančius specialistus: Vaiko teisių apsaugos tarnybą, policiją/nepilnamečių reikalų inspektorių, sveikatos, švietimo įstaigų specialistus. Šie specialistai įtraukiami tada, kai vaikų globos namų specialistai nepajėgūs vieni išspręsti globotinių problemų.

12 lentelė. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo tobulinimo sritys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Tarpinstitucinio bendradarbiavimo tobulinimo sritys	Glaudesnių ryšių tarp institucijų skatinimas	„turėtų būtų su kitomis institucijomis daug glaudesnis ryšys, kad nebūtų tie vaikai įmesti į globos namus ir viskas, tuo ir pasibaigia“ <...> „galėtų daugiau dirbti su šeimomis“ (A1). „tos institucijos, kuri atsako, už tai kad vaikas būtų prižiūrėtas, anksčiau atkreipti dėmesį į šeimą, o kai neįmanoma dirbti su šeima tada ir mums turėtų padėtų“ <...> „To ryšio nėra, vaikas išimtas, persodintas ir viskas, išeina taip: mes nežinom tos istorijos, dokumentuose mažai informacijos, ateina tas vaikas, praeina laikas ir sužinom pavėluotą informaciją“ (M1).
	Bendradarbiavimo sistemos sukūrimas	„Turi būti programa: kaip, kada ir kas. Sudaryti planą, ką toliau darysim su tuo vaiku“ (M1). „Nėra sistemos. Viena įstaiga dirba. Pvz.: kokią mokyklą prieš tai lankė, trūksta informacijos apie patį vaiką“ (A4).

Vaikų globos namų specialistai suprasdami tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą, numato tobulinimo sritis, susijusias su glaudesnių ryšių tarp institucijų skatinimu, bendradarbiavimo sistemos kūrimu bei iniciatyvos skatinimu (12 lentelė) tam, kad problemos būtų sprendžiamos veiksmingai. Specialistai nurodo, kad reikalingas glaudesnis ryšys tarp institucijų:

„kad nebūtų tie vaikai įmesti į globos namus ir viskas, tuo ir pasibaigia, kad būtų tie socialiniai darbuotojai kurie čia tuos vaikus rekomendavo, galėtų daugiau dirbti su šeimomis. Mūsų tikslas grąžinti vaiką į šeimą, ir nereikėtų taip labai atsainiai tuos vaikus vežti kaip pasitaiko dabar. Labai reiktų atsvarą tam tikrą turėti. Pasverti visus už ir prieš pirma patalpinant tą vaiką į globos namus“ (A1).

Taip pat informantai pažymi, kad neretai stokojama savalaikės informacijos tarp vaiko globa besirūpinančių institucijų:

„Pirma, tos institucijos kuri atsako, už tai kad vaikas būtų prižiūrėtas, anksčiau atkreipti dėmesį į šeimą, o kai neįmanoma dirbti su šeima tada ir mums turėtų padėtų, nes dažniausiai būna taip, apgyvendintas vaikas globos namuose ir viskas ir niekas nepadeda, kaip norit taip dirbkit <...> To ryšio nėra, vaikas „išimtas“, „persodintas“ ir viskas, išeina taip: mes nežinom tos istorijos,

dokumentuose mažai informacijos, ateina tas vaikas, praeina laikas ir sužinom pavėluotą informaciją“ (M1).

Antra bendradarbiavimo tobulinimo sritis – tam tikros sistemos kūrimas, siekimas, kad bendradarbiavimas būtų sistemingas. Pasak apklaustųjų:

„Turi būti programa: kaip, kada ir kas. Sudaryti planą, ką toliau darysim su tuo vaiku“ (M1).

„Nėra sistemos. Viena įstaiga dirba. Pvz.: kokią mokyklą prieš tai lankė, trūksta informacijos apie patį vaiką“ (A4).

13 lentelė. Tarpinstitucinių tinklų inicijavimas

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Tarpinstitucinio bendradarbiavimo inicijavimas	Socialinis pedagogas	„Socialinis pedagogas inicijuoja bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis, mokyklų, švietimo įstaigomis“ (A3).
	Socialinis darbuotojas	„Jis informuoja globos namų specialistus apie problemą, specialistai inicijuoja bendradarbiavimą su kitomis institucijomis“ (A3). „socialinis darbuotojas sprendžia problema vienas ir jis labai nesavarankiškas. Jis vis tiek sprendamas problemą turi pirma pranešti administracijai, o po to sulaukti iš jų iniciatyvos...“ (A2). „neturi tiek teisių, kad jis galėtų kažką inicijuoti. Jis gali institucijos viduje: problemas perduoda socialiniam pedagogui, pavaduotojai ir viskas“ (A1).
	Slaugytojas	„...slaugytoja – su gydymo įstaigomis...“ (A3).
	Psichologas	„...psichologas – su psichikos sveikatos įstaigomis“ (A3).

Taigi, informantai pabrėžia glaudesnio ryšio, savalaikės informacijos perdavimo tarp institucijų būtinumą, o vieną iš bendradarbiavimo tobulinimo sričių išskiria tam tikros sistemos kūrimą, kaip sistemingo bendradarbiavimo pagrindą.

Informantų teirautasi, kas institucijoje inicijuoja tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir kuria bendradarbiavimo tinklus (13 lentelė). Kaip rodo tyrimo duomenys, socialinis darbuotojas „informuoja globos namų specialistus apie problemą, specialistai inicijuoja bendradarbiavimą su kitomis institucijomis“ (A3).

„Jis vis tiek sprendamas problemą turi pirma pranešti administracijai, o po to sulaukti iš jų iniciatyvos...“ (A2).

Tai patvirtina ir kito informanto nuomonė, kad socialinis darbuotojas „neturi tiek teisių, kad jis galėtų kažką inicijuoti. Jis gali institucijos viduje: problemas perduoda socialiniam pedagogui, pavaduotojai ir viskas“ (A1).

O vaikų globos namų specialistai pasiskirstę bendradarbiavimo sritimis inicijuoja tarpinstitucinį bendradarbiavimą:

„socialinis pedagogas inicijuoja bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis, mokyklų, švietimo įstaigomis, slaugytoja – su gydymo įstaigomis, psichologas – su psichikos sveikatos įstaigomis“ (A3).

14 lentelė. Požiūris į tarpinstitucinių tinklų inicijavimą

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantys teiginiai
Požiūris kas turėtų inicijuoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą	Vaiko teisių apsaugos tarnyba	„vaikų teisės manyčiau turėtų inicijuoti“ (A1). „Vaiko teisės turėtų. Mes partneriai, bet jie aukščiau“ (M1).
	Socialinis darbuotojas	„tai žmogus, kuris tiesiogiai dirba su vaikais ir jo funkcijos yra suteikti visas socialines paslaugas ir pedagogines, ir psichologines“ (A2). „Pagrindinis vaidmuo, nes pirmas pamato problemą, pirmas sužino“ (A4).
	Socialinis pedagogas	„turėtų inicijuoti socialiniai pedagogai“ (A1).
	Globos namų administracija	„Turi inicijuoti globos namų administracija“ (A3).
	Socialinės paramos centras	„Paramos centras turi“ (M1).

Vadinasi socialinis darbuotojas sprendamas globotinių problemas, pagalbos kreipiasi į institucijoje dirbančius specialistus: socialinį pedagogą, psichologą, slaugytoją, kurie ir inicijuoja tarpinstitucinį bendradarbiavimą.

Vaikų globos namų specialistų, teirautasi kas turėtų inicijuoti bendradarbiavimo tinklus (14 lentelė). Informantai nurodė, kad tarpinstitucinį bendradarbiavimą turėtų pradėti Vaiko teisių apsaugos tarnyba:

„vaikų teisės manyčiau turėtų inicijuoti“ (A1).

„Vaiko teisės turėtų. Mes partneriai, bet jie aukščiau“ (M1).

Kiti informantai nurodė, kad socialinis pedagogas:

„turėtų inicijuoti socialiniai pedagogai“ (A1).

Buvo paminėta globos namų administracija, kuri:

„Turi inicijuoti globos namų administracija“ (A3).

Taip pat buvo nurodytas, kad *„Paramos centras turi“ (M1).*

Tačiau, kaip nurodė informantai, kad socialiniam darbuotojui tenka pagrindinis vaidmuo kuriant tarpinstitucinius bendradarbiavimo tinklus:

„tai žmogus, kuris tiesiogiai dirba su vaikais ir jo funkcijos yra suteikti visas socialines paslaugas ir pedagogines, ir psichologines“ (A2).

„Pagrindinis vaidmuo, nes pirmas pamato problemą, pirmas sužino“ (A4).

Taigi, socialinis darbuotojas yra tas specialistas, kuris turėtų inicijuoti tarpinstitucinius bendradarbiavimo tinklus. Taip pat interviu metu surinkta informacija rodo, kad ir Vaiko teisių apsaugos tarnyba turėtų būti atsakinga už vaiko gerovės kūrimą inicijuojant bendradarbiavimą.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Be tėvų globos likusių vaikų globą (rūpybą) perimus valstybei vaikai apgyvendinami valstybinėje ar nevyriausybinėje vaikų globos institucijoje. Organizuojant vaikų gyvenimą vaikų globos institucijoje ypatingą vaidmenį atlieka socialinis darbuotojas, padeda globotiniui susigaudyti problemų sraute ir kartu ieško problemų sprendimo. Esminis dalykas dirbant socialinį darbą su vaiku – planuotų pokyčių procesas, todėl pirmiausia socialiniame darbe su vaiku nustatoma, ką reikia keisti: vaiką, aplinką ar sąveiką.

Vaikų globos namuose pagalbos vaikui teikimo iniciatorius yra socialinis darbuotojas, kuris dažnai į pagalbą pasitelkia ne tik kitus institucijos, bet ir kitų vaiko gerovę užtikrinančių institucijų specialistus. Spręsdami globotinio problemas, specialistai turi teikti kompleksinę pagalbą: analizuoti, spręsti ir padėti vaikams, todėl būtinas visų specialistų bendradarbiavimas. Veiksmingą pagalbą globotiniui užtikrina bendras specialistų darbas, kuriam reikalingas įvairių sričių informacija, žinios, gebėjimai.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo, sprendžiant globotinių problemas sėkmę užtikrina bendradarbiaujančių organizacijų tikslus veikimo ribų apibrėžimas, tik jiems būdingų vaidmenų žinojimas ir atlikimas, institucijų veiklų išmanymas. Tarpinstitucinėje veikloje svarbi kiekvieno pagalbos teikėjo atsakomybė, visų jų tinkama elgsena vienas kito atžvilgiu ir tikslų derinimas su kiekvienos institucijos tikslais.

Tarpinstitucinio bendradarbiavimo, sprendžiant vaikų problemas globos namuose tyrimu nustatyta, kad vaikų globos namų specialistai:

- dažniausiai sprendžia globotinių problemas susijusias su mokymosi procesu, tarpusavio santykiais, elgesio problemomis;
- bendradarbiauja tarpusavyje spręsdami vaikų elgesio, mokyklos nelankymo problemas ir problema susijusias su globotinių sveikata;
- spręsdami globotinių problemas įtraukia Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistus, policiją/nepilnamečių reikalų inspektorius, sveikatos ir švietimo įstaigų specialistus;
- pripažįsta, kad veiksminga pagalba gali būti suteikiama, tik visų specialistų bendromis pastangomis, tačiau tikro komandinio darbo vaikų globos namuose nėra, o komanda kuriama tik konkrečiau atvejo problemai spręsti;

- svarbiausios bendradarbiavimo vaikų globos namuose prielaidomis įvardino globotinių problemų sudėtingumą ir specialistų turimą bendradarbiavimo patirtį teikiant pagalbą globotiniui;
- suprasdami tarpinstitucinio bendradarbiavimo svarbą, numato tobulinimo sritis, susijusias su glaudesnių ryšių tarp institucijų skatinimu, bendradarbiavimo sistemos kūrimu bei iniciatyvos skatinimu tam, kad problemos būtų sprendžiamos veiksmingai;
- pagrindiniu bendradarbiavimo sprendžiant globotinių problemas iniciatoriumi laiko socialinį darbuotoją.

Siekiant skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą sprendžiant globotinių problemas, rekomenduojama:

- vaikų globos institucijai parengti bendradarbiavimo sutartis tarp institucijų teikiančių pagalbą globotiniui, kurioje būtų numatytos šalių funkcijos ir atsakomybės;
- vaikų globos namų specialistams bendradarbiauti su kitų institucijų specialistais ne tik sprendžiant esamas globotinių problemas, bet ir vykdant jų prevenciją.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bagdonas A. Socialinės reabilitacijos organizaciniai aspektai: mokomoji priemonė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994. – 98 p.
2. Barkauskaitė M. Jaunimo mokyklų vadovų požiūris į mokinių, praradusių mokymosi motyvaciją, ugdymo proceso organizavimą // *Pedagogika: mokslo dabai*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008, Nr. 90, p. 83-90. – ISSN 1392-0340
3. Beniušienė I. ir kt. Komandinio darbo ir organizacijos klimato sąryšio ypatumai // *Socialiniai tyrimai 2005*. Nr. 1 (5), p. 38-45. – ISSN 1392-3110
4. Braslauskienė R. Bešeimių vaikų socialinių – pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas // *Pedagogika: mokslo darbai*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001, Nr. 50, p. 80-87. – ISSN 1392-0340
5. Braslauskienė R. Vaikų globos namų auklėtinių socialinis – kognityvinis patyrimas: problemos, sunkumai, sprendimai // *Pedagogika: mokslo darbai*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002, Nr. 58, p. 29-33. – ISSN 1392-0340
6. Breidokienė R., Ignatavičienė S. Globos institucijoje gyvenantys vaikai, turintys elgesio problemų // *Pagalba globos institucijoje gyvenančiam vaikui, turinčiam elgesio problemų*. – Vilnius, 2006
7. Čepukienė V., Pakrošnis R. Vaikų globos namuose gyvenančių paauglių psichologinio ir socialinio funkcionavimo sunkumus lemiantys veiksniai: asmenybės savybių ir gyvenimo globos namuose ypatumų sąveika // *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2008, Nr. 2(18), p.31-44. – ISSN 1392-5369
8. Dervinytė – Bongarzoni A. Pagalbos galimybės aktyvumo ir dėmesio sunkumų turintiems vaikams: metodinės rekomendacijos mokyklų specialistams. – Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, 2008. – 66 p. – ISBN 978-9955-902-09-6
9. Griepėdienė V., Indrašienė, V. Globos namų auklėtinių mokymosi sunkumai // *Edukacinės studijos: jaunųjų mokslininkų darbai*. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008, Nr. 6, p. 82–96. – ISSN 1822-9204
10. Gudonis ir kt. Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinių strategijų ir elgesio bei emocinių problemų ypatumai // *Socialinis darbas: mokslo darbai*. – Vilnius, 2006, Nr. 5 (2), p. 45-54. – ISSN 2029 2775
11. Gudonis ir kt. Globos namų auklėtinių ir paauglių, gyvenančių pilnose šeimose, adaptacijos ypatumai // *Specialusis ugdymas: mokslo darbai*. – Šiauliai, 2008, Nr. 2 (19), p. 8-21. – ISSN 1392-5369

12. Gudžinskienė V. Kritinio mąstymo svarba ugdant sveiką gyvenseną: metodinė priemonė. – Vilnius, 2000. – 58 p. – ISBN 9986-824-55-9
13. Gumuliauskienė A., Taputis E. Komandinis darbas švietimo organizacijoje: pedagogų požiūris // Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. – Vilnius: VU leidykla 2005, Nr. 15, p. 197-211. – ISSN 1392-5016
14. Gvaldaitė L., Švedaitė B. Socialinio darbo metodai. – Vilnius. 2005. – 195 p. – ISBN 9986-485-64-9
15. Ivanauskienė V., Varžinskienė L. Socialinių darbuotojų kompetencija ir nuolatinis mokymasis. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. – Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2003, Nr. 6, p. 128-137. – ISSN 1392-6241
16. Juodraitis A. Asmenybės adaptacija: kintamųjų sąveika: mokomoji knyga. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2004. – 165 p. – ISBN 9986-38-474-5
17. Kompleksinių paslaugų teikimo ir organizavimo nuo smurto nukentėjusiems vaikams bei jų šeimos nariams aprašas, Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. - 2009. – ISBN 978-9955-786-09-2
18. Kučinskas V., Kučinskienė R. Socialinis darbas švietimo sistemoje. – Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2000. – 232 p.
19. Kviesskienė G., Pabedinskienė R. Vaiko globos tendencijos Lietuvoje // Socialinis ugdymas. Mokslo darbai. 2002. Nr. 5. – ISSN 1392-9569
20. Kviesskienė G., Mockevičienė D. Laisvalaikio reikšmė ankstyvajai prevencijai // Socialinis ugdymas: mokslo darbai. – Vilnius, 2002. Nr. 5. – ISSN 1392-9569
21. Kviesskienė G. Socializacija ir vaiko gerovė: monografija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003. – 249 p. – ISBN 9955-568-04-6
22. Kviesskienė G., Indrašienė V. Socialinio darbo ypatumai vaikų globos namuose: metodinė priemonė. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2008. – 315 p. – ISBN 978-9955-786-06-1
23. Lashway L. (1996) Lyderio strategijos. Internetinė prieiga: <http://www.lyderiulaikas.smm.lt/1/attachments/300_Lyderio%20strategijos.pdf> [žiūrėta 2012-03-18].
24. Leliūgienė I. Socialinė pedagogika: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2003. – 425 p. – ISBN 9955-09-342-8
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 17 d. nutarimas Nr. 1983 „Dėl bendrųjų vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=216580&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2011-11-23].

26. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 56. (Žin., 2002, Nr. 68 - 2798) „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=170462> [žiūrėta 2011-11-23].
27. Lietuvos Respublikos Vaiko teisiu apsaugos pagrindų įstatymas. Priimtas 1996 m. kovo 14 d. Nr. I – 1234. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=26397> [žiūrėta 2012-02-15].
28. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gegužės 20 d. nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_1?p_id=211767> [žiūrėta 2012-02-26].
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl Vaiko gerovės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=250552&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2012-02-26].
30. Lietuvos Respublikos Jaunimo politikos pagrindų įstatymas 2003 m. gruodžio 4 d. Nr. IX-1871. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=267613>
31. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2010 m. birželio 11 d. įsakymas Nr. A1-234 „Dėl jaunimo politikos plėtros savivaldybėse 2010 – 2012 metų programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=375547&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2012-02-26].
32. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2003 m. birželio 25 d. įsakymas Nr. 897 „Dėl pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=215856&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2012-03-07].
33. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2011 m. liepos 8 d. įsakymas Nr. V – 1228 „Dėl specialiosios pedagoginės pagalbos teikimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=403927&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2012-03-07].
34. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2011 m. sausio 3 d. įsakymas Nr. A1-2 „Dėl Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2011 –

- 2015 metų programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390536&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-07].
35. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. ISAK-2571 „Vaikų sugrąžinimo į mokyklas gairės“. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=268255&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-07].
36. Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas. Priimtas 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=Vaiko%20ir%20minimalios%20ir%20vidutin%C4%97s%20prie%C5%BEi%C5%ABros%20%C4%AFstatymas&p_tr2=2>[žiūrėta 2012-03-07].
37. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 2d. nutarimas Nr. 1070 „Dėl Nepilnamečių justicijos 2009-2013 metų programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=352381&p_query=NEPILNAME%C8I%D8%20JUSTICIJOS%202009%962013%20MET%D8%20PROGRAMA&p_tr2=2> [žiūrėta 2012-03-07].
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Nr. 1179 „Dėl Savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos tobulinimo programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=218046&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-18].
39. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2000 m. kovo 23 d. įsakymas Nr. 169/299 „Dėl Vaikų ir moksleivių sveikatos apsaugos politikos strateginių gairių“. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=98076&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-18].
40. Lietuvos Respublikos Socialinių paslaugų įstatymas 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=270342&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-02-15].
41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 13d. nutarimas Nr. 1279 „Dėl Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų rėmimo ir integravimo į visuomenę 2005-2008 m. programos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?543753386>> [žiūrėta 2012-02-19].

42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 11 d. nutarimas Nr. 1509 „Dėl Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymo pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelio aprašo patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<http://goo.gl/N7DHt>> [žiūrėta 2012-02-19].
43. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=395105&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-07].
44. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=107687> [žiūrėta 2011-11-23].
45. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2004 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. ISAK-941 „Dėl Bendrųjų socialinės pedagoginės pagalbos teikimo nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/04-06-15-ISAK-941.htm> [žiūrėta 2012-03-07].
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1132 „Dėl Socialinių paslaugų planavimo metodikos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=376338> [žiūrėta 2012-03-20].
47. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20 d. įsakymas Nr. A1-46 „Dėl socialinės globos normų aprašo patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?876673372> > [žiūrėta 2012-02-15].
48. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 8 d. įsakymas Nr. V-591 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 28:2011 „Bendrosios praktikos slaugytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=165610E0-375B-464B-B059-7DB50471C9A5>> [žiūrėta 2012-03-21].
49. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. birželio 27 d. įsakymas Nr. A1-179 „Dėl Socialinės rizikos vaiko ar likusio be tėvų globos vaiko socialinės globos poreikio nustatymo metodikos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279576&p_query=&p_tr2=>
[žiūrėta 2012-03-21].
50. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2005 m. kovo 3 d. įsakymas Nr. A1-68 „Dėl Bendrųjų valstybės ir savivaldybių vaikų globos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą:
<http://www.socmin.lt/get_file.php?file=c29jL20vbV9maWxlcy93ZmlsZXMvZmlsZTE1M

DlUaHRtO2JlBmRyaWVqaSBnbG9ib3MgbmFtdSBudW9zdGF0YWkuaHRtOzs=> [žiūrėta 2011-03-09].

51. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5d. įsakymas Nr. A1-92 „Dėl Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?876673372>> [žiūrėta 2012-03-18].
52. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2001 m. gruodžio 14 d. įsakymas Nr. 1667 „Dėl Socialinio pedagogo kvalifikacinių reikalavimų ir pareiginių instrukcijų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/01_12_1667.htm> [žiūrėta 2012 – 01-26].
53. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. liepos 22 d. įsakymas Nr. ISAK-1548 „Dėl mokyklos psichologo bendrųjų pareiginių nuostatų“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260357&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2012-02-19].
54. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=217161&p_query=&p_tr2=>> [žiūrėta 2011-11-23].
55. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas 1994 m. lapkričio 3 d. Nr. I-621. Internetinė prieiga: <<http://www.socmin.lt/index.php?-963039896->>> [žiūrėta 2010-04-17].
56. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. vasario 20d. įsakymas Nr. A1 – 46 „Dėl socialinės globos normų aprašo“. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?876673372>> [žiūrėta 2012-02-15].
57. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas 1996 m. kovo 14 d. Nr. I – 1234. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397> [žiūrėta 2012-02-15].
58. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rekomendacijos „Dėl vaikų globos namų darbuotojų pareigybių“. Prieiga per internetą: <<http://www.svietimoprofsajunga.lt/images/default/source/attachments/ist1.pdf>> [žiūrėta 2011-11-30].
59. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2005 m. gruodžio 20 d. įsakymas Nr. ISAK-2695 „Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269178&p_query=>> [žiūrėta 2012-02-19].

60. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 // Socialinių paslaugų katalogas. Prieiga per internetą: <<http://www.lass.lt/files/socialiniu%20paslaugu%20katalogas.doc>> [žiūrėta 2011-04-03].
61. Liobikienė T., Ivanauskienė V. Supervizija vaikų globos institucijoje // Socialinis darbas: patirtis ir metodai. – Vilnius, 2010, Nr. 6 (2), p. 105-118. – ISSN 2029-0470
62. Malinauskienė O., Žukauskienė R. Paauglių emocinių ir elgesio sunkumų sąsajos ir pokyčiai per trejus metus: amžiaus ir lyties ypatumai // Psichologija: mokslo darbai. – Vilnius, 2007, Nr. 35, p. 19-31. – ISSN 1392-0359
63. Merfeldaitė O. Tarpinstitucinių tinklų valdymo sistemos. Vaiko gerovės specialistų, dirbančių su socialinės atskirties vaikais, profesinių pedagoginių kompetencijų tobulinimo modulių sukūrimas bei įgyvendinimas// Projekto „Vaiko gerovės specialistų, dirbančių su socialinės atskirties vaikais, profesinių – pedagoginių kompetencijų tobulinimo modulių sukūrimas bei įgyvendinimas“. Mokymų metodinė medžiaga. 2 knyga. Vilnius: ARX Baltica (2008). – 237-299 p. – ISBN 978-9955-755-85-2
64. Misiukevičienė O., Putauskienė A. Socialinio pedagogo darbo vadovas: praktinės metodinės rekomendacijos. – Vilnius: baltos lankos, 2009. – 159 p. – ISBN 978-9955-23-323-7
65. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programos įgyvendinimo rekomendacijos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007. – 135 p. – ISBN 978-9955-786-02-3
66. Projektas „Alternatyvus ugdymas švietimo sistemoje“ Mokyklos tinklinio bendradarbiavimo su socialiniais partneriais modelis. – Vilnius, 2011. Internetinė prieiga: <<http://goo.gl/awcqG>> [žiūrėta 2012-03-18].
67. Puškorius S. Bendradarbiavimo efektyvumas // Viešoji politika ir administravimas. Vilnius: MRU leidybos centras, 2007, Nr. 20, p. 24-31. – ISSN 1648-2603
68. Radzevičienė L. Socialinio pedagogo vaidmuo vaikų globos ir ugdymo įstaigose // Šiuolaikinės specialiosios ir socialinės pedagogikos problemos. Mokslinės konferencijos medžiaga 1999 m. sausio 26-27 d. – Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 1999. p. 38-40
69. Railienė A. Grupinio darbo vadyba // Projekto „Vaiko gerovės specialistų, dirbančių su socialinės atskirties vaikais, profesinių – pedagoginių kompetencijų tobulinimo modulių sukūrimas bei įgyvendinimas“. Mokymų metodinė medžiaga. 2 knyga. Vilnius: ARX Baltica (2008). – 65-122 p. – ISBN 978-9955-755-85-2
70. Raslavičienė G., Zaborskis A. Vaikų, augančių globos įstaigose, elgesio ir emocijų mišrių sutrikimų kaita // Medicina. – Kaunas, 2002, Nr.7 (38), p. 759-768. – ISSN 1010-660X

71. Samašonok K., Žukauskienė R. Globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, mokyklinės adaptacijos ir kompetencijos ypatumai // Socialinis darbas: mokslo darbai. – Vilnius: MRU, 2004, Nr. 3 (2), p. 119-129. – ISSN 16-48-47-89
72. Samošonok K., Gudonis V., Juodraitis A. Institucinio ugdymo ir adaptyvaus elgesio dermės modeliavimas. – Vilnius, 2010. – ISBN 978-609-430-044-8
73. Snieškienė G., Bumblauskaitė K. Globos įstaigoje augančių jaunuolių pasiruošimas savarankiškam gyvenimui // Specialusis ugdymas: mokslo darbai. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2005, Nr. 2 (13). – ISSN 1392-5369
74. Socialinis darbas: profesinė veikla, metodai ir klientai. – Vilnius: MRU, 2010. – 568 p. – ISBN 978-9955-19-184-1
75. Socialinis pranešimas 2010 – 2011. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011. – 219 p.
76. Targamadžė V., Kaušylienė A. Mokyklų tinklo, siekiančio jaunimo edukacinio stimuliavimo, kūrimas: metodologinis aspektas: studijų knyga. – Kaunas: Judex, 2002. – 103 p. – ISBN 9986-948-92-4
77. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Internetinė prieiga: <http://www.stat.gov.lt/uploads/docs/2011_06_Socialine_apsauga.xls>[žiūrėta 2011-11-23].
78. Vosylienė E. Socioedukacinis darbas su vaiku: mokomoji knyga. Vilnius: baltos lankos, 2009. – 105 p. – ISBN 978-9955-23-307-7
79. Žalimienė L. Vaikų socialinės globos kokybė ir jos vertinimas. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007. – 271 p. – ISBN 978-9955-786-00-9
80. Žukauskienė R., Leiputė O. Vaikų ir jaunimo globos namų auklėtinių ir vaikų, gyvenančių su abiem tėvais, emocinių ir elgesio problemų ypatumai // Socialinis darbas: mokslo darbai. – Vilnius, 2002, Nr. 2 (2), p. 106-115. – ISSN 2029 2775

SANTRAUKA

Darbe nagrinėjamos tarpinstitucinio bendradarbiavimo organizavimo prielaidos ir galimybės, sprendžiant globos namų auklėtinių problemas. Vaikų gerovę, visavertę jų teisių apsaugą galima užtikrinti kryptingai dirbant su įvairiomis, bendrų tikslų siekiančiomis institucijomis, įstaigomis ir organizacijomis.

Darbo tikslas yra aptarti tarpinstitucinio bendradarbiavimo, sprendžiant globos namuose gyvenančių vaikų problemas, prielaidas ir galimybes.

Tyrimė dalyvavo Vilniaus vaikų globos namų šeši darbuotojai: keturi socialiniai darbuotojai, vienas socialinis pedagogas ir vienas psichologas. Šie informantai buvo pasirinkti atsižvelgiant į jų darbo patirtį ir stažą institucijoje.

Tyrimo metodika:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė.
2. Interviu su vaikų globos namų darbuotojais.

Keletas pagrindinių išvadų:

1. Kokybinio tyrimo analizė atskleidė, kad vaikų globos namų specialistai dažniausiai sprendžia problemas susijusias su: mokymosi procesu, tarpusavio santykiais, elgesio problemomis, psichologines.
2. Iš pradžių institucijoje specialistas problemas sprendžia vienas, o nepasiekus teigiamų pokyčių, jis kreipiasi pagalbos į kitus institucijoje dirbančius specialistus.
3. Dažniausiai vaikų globos namų darbuotojai sprenddami globotinių problemas įtraukia Vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistus, policiją/nepilnamečių reikalų inspektorius, sveikatos ir švietimo įstaigų specialistus. Šie specialistai įtraukiami tada, kai vaikų globos namų darbuotojai nepajėgūs vieni išspręsti globotinių problemų.

Pagrindinės sąvokos: *tarpinstitucinis bendradarbiavimas, institucijų specialistai, globotinis, vaikų globos namai*

Gedminaitė E. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas sprendžiant globos namuose gyvenančių vaikų problemas / Socialinio darbo magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. dr. V. Indrašienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2012. – 68 p.

SUMMARY

Gedminaitė E. Interinstitutional cooperation for solving problems of children who live in foster's homes for children / Master's Work in Social Work. Supervisor assoc. prof. dr. V. Indrašienė. – Vilnius: Faculty of Social Policy, Mykolas Romeris University, 2012. – 68 p.

Paper deals with assumptions and possibilities for interinstitutional cooperation organization for solving problems in foster's homes for children. To ensure child welfare and full protection of their rights, a focused work with a variety of common goals-oriented institutions and organizations is required.

The aim of this work is to discuss assumptions and possibilities for interinstitutional cooperation organization for solving problems in foster's homes for children.

Six employees from Vilnius foster's home for children participated in the study: four social workers, one teacher and one social psychologist. These informants were chosen taking into account their experience and seniority in the institution they work.

Research Methodology:

1. Scientific literature and document analysis.
2. Interview with orphanage staff.

Some of the key findings:

1. Qualitative research revealed that foster's home for children specialists often solve problems associated with the process of learning, peer relationships, behavioral problems, psychological.
2. First of all specialist at the institution try to solve the problems alone, in the absence of positive change, they seek help from other specialists that work at the institution.
3. Foster's home for children specialist usually involve child protection service professionals, the police / juvenile affairs inspectors, health and educational specialists, while dealing with foster child's problems.

Keywords: *interinstitutional cooperation, institutional specialists, foster child, foster's home*

PRIEDAI

1 priedas

Interviu socialiniam darbuotojui, socialiniam pedagogui, psichologui

Sprendžiamų globotinių problemų pobūdis

1. Kokias globotinių problemas dažniausiai sprendėte pastaruoju metu? Kaip sprendėte? Kokias problemas dažniausiai pavyksta išspręsti? Kokių problemų nepavyksta išspręsti? Kaip manote kodėl? Kaip manote, ko reiktų, kad šios problemos būtų išspręstos?

Bendradarbiavimas sprendžiant globotinių problemas

2. Iš ko dažniausiai ir kokios pagalbos sulaukiate kai reikia spręsti globotinių problemas? Kokių problemų sprendimui pasitelkiate savo kolegas? Kokių specialistų pagalbos reikia dažniausiai? Kaip padeda institucijoje dirbantys specialistai sprendžiant globotinių problemas? Ko reiktų, kad toks bendradarbiavimas sprendžiant globotinių problemas būtų veiksmingesnis?

Komandinio darbo organizavimas sprendžiant globotinių problemas

3. Kokioms problemoms spręsti globos namuose telkiamos komandos? Kokios komandos veikia globos namuose? Kas dažniausiai inicijuoja komandos telkimą? Kas jas sudaro? Kaip šios/ši komanda veikia? Kokias problemas dažniausiai sprendžia komanda? Kaip vertintumėt šios/šių komandų veiklos veiksmingumą?

Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

4. Kokių problemų sprendimui įtraukiate už institucijos esančius specialistus? Kokių institucijų specialistus dažniausiai įtraukiate į globotinių problemų sprendimą? Kokios pagalbos iš šių institucijų specialistų dažniausiai sulaukiate? Kokios pagalbos norėtumėt sulaukti? Kaip Jūsų manymu, turėtų vykti bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, kad globotinių problemos būtų sprendžiamos veiksmingai?

Požiūris į tarpinstitucinių tinklų kūrimo galimybę

5. Kas inicijuoja / turėtų inicijuoti tarpinstitucinius bendradarbiavimo tinklus? Kaip vyksta / turėtų vykti bendradarbiavimas tarp pagalbą globotiniams teikiančių institucijų? Koks čia būtų socialinio darbuotojo vaidmuo ir funkcijos?
6. Jūsų išsilavinimas
7. Jūsų kaip socialinio darbuotojo, socialinio pedagogo, psichologo stažas
8. Darbo stažas šioje institucijoje.